

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти МАГІСТР

на тему: **“ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ
В УКРАЇНІ”**

Виконав: здобувач вищої освіти

II курсу, групи Тур-61

спеціальності 242 Туризм

(шифр і назва спеціальності)

освітньої програми Туризм

ТУРЧМАНОВИЧ Ростислав Тарасович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник к.е.н, доцент

Оксана БЕРЕЗІВСЬКА

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: Михайло ДИНДИН

(ім'я та прізвище)

ЛЬВІВ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Магістр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітня програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
туризму

(назва кафедри)

(підпис)

Оксана КРУПА

(ім'я та прізвище)

“ ” 20__ року

З А В Д А Н Н Я

на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти

Турчмановича Ростислава Тарасовича

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Проблеми та перспективи організації лікувально-оздоровчого туризму в Україні»

Керівник роботи Оксана БЕРЕЗІВСЬКА, к.е.н., доцент

(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від “21” лютого 2023 р. 36/к-с.

2. Строк подання здобувачем роботи до 15 січня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань організації лікувально-оздоровчого туризму, довідкові матеріали, література на туристичну тематику.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Суть та особливості лікувально-оздоровчого туризму

1.2. Чинники розвитку лікувально-оздоровчого туризму

1.3. Методи та етапи дослідження розвитку лікувально-оздоровчого туризму

2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Державна політика регулювання розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні

2.2. Дослідження ресурсного потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні

2.3. Особливості розвитку санаторно-курортного комплексу на сучасному етапі

2.4. Вплив лікувально-оздоровчого туризму на стан охорони навколишнього середовища

3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми розвитку та ефективного функціонування вітчизняного лікувально-оздоровчого туризму

3.2. Тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): рисунки, таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				

7. Дата видачі завдання "22" лютого 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	22.02.2023 р.	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 28.02.2023	
3.	Написання вступу і I розділу	до 30.06.2023	
4.	Написання II розділу	до 25.09.2023	
5.	Написання III розділу	до 30.11.2023	
6.	Написання висновків	до 19.12.2023	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 29.12.2023	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 05.01.2024	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедру	15.01.2024	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	25.01.2024	

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

Ростислав ТУРЧМАНОВИЧ

(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

Оксана БЕРЕЗІВСЬКА

(ім'я та прізвище)

УДК 338.48-6:615.8(477)

Кваліфікаційна робота: 84 сторінок, включаючи 2 таблиці, 4 рисунки, 57 літературних джерел.

Турчманович Р.Т. _Проблеми та перспективи організації лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Львів: ЛНУП, 2024. 84 с.

У кваліфікаційній роботі всебічно розкрито теоретико-методологічні аспекти дослідження лікувально-оздоровчого туризму в Україні, розглянуто суть та особливості лікувально-оздоровчого туризму, охарактеризовано чинники розвитку лікувально-оздоровчого туризму, описано методи та етапи дослідження розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Проаналізовано сучасний стан розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Подано загальну характеристику державної політики регулювання розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Проаналізовано особливості розвитку санаторно-курортного комплексу на сучасному етапі. Здійснено оцінку ресурсного потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

На основі результатів досліджень розроблено низку рекомендацій щодо пріоритетних напрямів розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Описано шляхи стимулювання розвитку вітчизняного лікувально-оздоровчого туризму.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню проблем та перспективам організації лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

В першому розділі «Теоретико-методологічні аспекти дослідження лікувально-оздоровчого туризму в Україні» розкрито теоретико-методологічні аспекти дослідження лікувально-оздоровчого туризму в Україні, розглянуто суть та особливості лікувально-оздоровчого туризму, охарактеризовано чинники розвитку лікувально-оздоровчого туризму, описано методи та етапи дослідження розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

У другому розділі «Аналіз розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні» проаналізовано сучасний стан розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Подано загальну характеристику державної політики регулювання розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Проаналізовано особливості розвитку санаторно-курортного комплексу на сучасному етапі. Здійснено оцінку ресурсного потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

У третьому розділі «Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні» розроблено низку рекомендацій щодо пріоритетних напрямів розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Описано шляхи стимулювання розвитку вітчизняного лікувально-оздоровчого туризму.

Ключові слова: лікувально-оздоровчий туризм, санаторно-курортний заклад, природні лікувальні ресурси.

ANNOTATION

The qualification work is devoted to the study of problems and prospects of organising medical and health tourism in Ukraine.

In the first chapter "Theoretical and Methodological Aspects of the Study of Health Tourism in Ukraine" the theoretical and methodological aspects of the study of health tourism in Ukraine are revealed, the essence and features of health tourism are considered, the factors of development of health tourism are characterised, the methods and stages of the study of health tourism development are described.

In the second section "Analysis of the Development of Medical and Health Tourism in Ukraine" the current state of development of medical and health tourism in Ukraine is analysed. A general description of the state policy of regulating the development of medical and health tourism in Ukraine is given. The features of development of the sanatorium-resort complex at the present stage are analysed. The resource potential for the development of health tourism in Ukraine is assessed.

In the third section "Problems and Prospects for the Development of Medical and Health Tourism in Ukraine" a number of recommendations are developed regarding priority areas for the development of health tourism. The ways to stimulate the development of domestic health tourism are described.

Keywords: medical and health tourism, sanatorium and resort facility, natural medical resources.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	10
1.3. Суть та особливості лікувально-оздоровчого туризму.....	10
1.4. Чинники розвитку лікувально-оздоровчого туризму.....	19
1.3. Методи та етапи дослідження розвитку лікувально-оздоровчого туризму...	23
2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	29
2.1. Державна політика регулювання розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні	29
2.2. Дослідження ресурсного потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.....	33
2.3. Особливості розвитку санаторно-курортного комплексу на сучасному етапі.....	40
2.4. Вплив лікувально-оздоровчого туризму на стан охорони навколишнього середовища.....	46
3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	51
3.1. Проблеми розвитку та ефективного функціонування вітчизняного лікувально-оздоровчого туризму.....	51
3.2. Тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму.....	56
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми полягає в тому, що сьогодні люди є споживачами широкого спектра послуг. Індустрія туризму не є винятком. Багато людей у світі хочуть подорожувати з користю для свого здоров'я. Дедалі більше людей обирають лікувально-оздоровчий туризм у зв'язку з широким поширенням здорового способу життя серед населення по всьому світу. Тому цей вид відпочинку має великий потенціал у сучасних реаліях. Згідно з прогнозами Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), туризм у поєднанні з оздоровленням стає однією з основних галузей світової економіки. Крім того, погіршення екології та напружена соціально-економічна ситуація в Україні підвищили важливість створення умов для ефективного оздоровлення та відпочинку.

Слід зазначити, що Україна наділена природними ресурсами, які можуть бути використані для збереження і зміцнення здоров'я населення, - це ліси, лісостепи, степи, гірські та прибережні території, унікальний мікроклімат соляних шахт, велика кількість природних мінеральних вод і лікувальних грязей. Таким чином, Україна має високий потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, і дедалі вірогідніше, що будуть створені важливі передумови для перетворення цієї галузі на ефективний чинник соціально-економічного розвитку в кожному регіоні, де вона реалізується як частина господарської діяльності. Однак матеріальна база цього сектору, який завжди був гордістю України, перебуває в катастрофічному занепаді, а багато медичних закладів - в аварійному або жалюгідному стані. Така ситуація супроводжується зниженням якості послуг та ефективності господарської діяльності.

Значний внесок у дослідження проблем розвитку лікувально-оздоровчого туризму зробили вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: О. О. Бейдик, А. М. Ветітнев, О. Л. Драчова, В. А. Квартальнов, В. Ф. Кифяк, О. О. Любіцева, М. П. Мальська та інші. Однак, недивлячись на значну кількість наукових праць з

окресленої проблематики зауважимо, що зміни у світовій економіці, які викликані пандемією COVID-19, породжують потребу в проведенні нових досліджень. Таким чином, все вищевказане зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи, її мету та завдання.

Метою кваліфікаційної роботи є оцінка стану та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

Відповідно до мети дослідження у роботі необхідно вирішити такі головні **завдання**:

- визначити базові терміни лікувально-оздоровчого туризму та дослідити їхню сутність у працях зарубіжних і вітчизняних науковців;
- визначити чинники розвитку лікувально-оздоровчого туризму;
- висвітлити тенденції та особливості розвитку та організації лікувально-оздоровчого туризму в Україні та Європі;
- дослідити ресурсний потенціал вітчизняного лікувально-оздоровчого туризму;
- проаналізувати державне регулювання та організаційні засади розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні;
- окреслити тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

Об'єкт дослідження – процес розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо організації та розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

Під час написання кваліфікаційної роботи використовувались такі *методи дослідження*, як статистичний; розрахунково-конструктивний; монографічний; нормативно-інструктивний; економіко-математичний. Крім цього для наукового дослідження використана нормативно-законодавча база з питань розвитку туризму.

Головними джерелами інформації для написання кваліфікаційної роботи виступили статистичні дані динаміки функціонування туристичної галузі, наукові праці вітчизняних та іноземних вчених, Закони України, Постанови Уряду та інші нормативно-правові акти.

Науковою новизною одержаних результатів є обґрунтування теоретичних засад і методичних підходів щодо перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції, одержані у результаті наукового дослідження, можуть використовуватись для моніторингу, управління, моделювання та стимулювання розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1 Суть та особливості лікувально-оздоровчого туризму

Відсутність чіткого визначення терміну "лікувально-оздоровчий туризм" в українських нормативних документах ставить під питанням визначення його сутності, функцій та характеристик, обсягу послуг, що надаються, місткості засобів розміщення та переліку інших об'єктів необхідної інфраструктури. Крім того, в українському законодавстві існують певні неузгодженості щодо статусу споживачів лікувально-оздоровчих послуг - від "хворих" (відповідно до Закону України "Про курорти" та «Основи законодавства про охорону здоров'я») до "туристів" (відповідно до Закону України "Про туризм"). У законодавчій базі практично не використовуються такі поняття, як "велнес-туризм" або "спа-туризм" - новітні напрямки туризму, які набирають обертів серед тих, хто прагне до здорового способу життя. У науковій літературі існують різні трактування змісту поняття "лікувально-оздоровчий туризм", незважаючи на низку фахових досліджень.

Ці проблеми ускладнюють дослідження сучасного стану лікувально-оздоровчого туризму та прогнозування тенденцій розвитку, перешкоджають прийняттю рішень щодо посилення державної підтримки цього виду туристичної діяльності та не сприяють розробці стратегічних програм його розвитку.

Закон України "Про туризм" визначає поняття "лікувально-оздоровчий туризм", але не містить його чіткого визначення. Як свідчить огляд наукових досліджень, серед науковців також немає єдиної думки щодо трактування цього терміну (табл.1.1).

Вітчизняні науковці визначають лікувально-оздоровчий туризм з точки зору сформованої санаторно-курортної системи та використовують терміни

"медичний туризм", "лікувальний", "санаторно-курортний" та "оздоровчий". У міжнародній науковій літературі найчастіше використовуються такі поняття: «health tourism», «medical tourism», «wellness & spa tourism» тощо.

Таблиця 1.1- Тракткування терміну «лікувально-оздоровчий туризм» в наукових дослідженнях українських вчених

Науковці	Визначення терміну «лікувально-оздоровчий туризм» у працях науковців
Баєв В. В. [3, с. 163–164]	Тотожний поняттю « <i>медичний туризм</i> », який включає як діагностику та лікування, так і профілактику захворювань, здоровий спосіб життя і косметичні послуги
Холявка В. З. та ін. [52, с. 26]	Тотожний поняттю « <i>спа-лікувальний туризм</i> » та поняттю « <i>health tourism</i> » (подорожі за здоров'ям)
Шаповалова О. О. [53]	Тотожний поняттю « <i>спа-туризм</i> »
Кифяк В. Ф. [24, с. 32–33]	Є складовою іншого виду – « <i>медичного</i> », який поєднує лікувальнооздоровчі та рекреаційні функції для задоволення потреб споживачів у відновленні здоров'я
Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. [25]	Є складовою « <i>медичного</i> » туризму, головною метою якого є лікування чи перебування у медичних закладах за межами своєї країни та який складається з «лікувального», «оздоровчого» та «пологового» туризму
Романова А. А. [47]	Поділяється на « <i>медичний туризм</i> » та « <i>велнес- і спа-туризм</i> »
Мельник Л. В., Батиченко С. П. [32, с. 41–42]	Спрямований на відновлення здоров'я чи профілактику (попередження) захворювань, метою якого є лікування, оздоровлення, рекреація і відпочинок
Мочульська О. М. та ін. [37, с. 56]	Поділяється на « <i>лікувальний</i> », метою якого є власне лікування, терапія, реабілітація після захворювань, і « <i>профілактичний</i> » (велнес-туризм)
Рутинський М., Петранівський В. [48]	Поїздки на курорт, а також будь-які інші поїздки з метою <i>лікування</i> , наприклад, для операції в закордонній клініці
Парфіненко А. Ю. та ін. [42, с. 131]	Базується на використанні природних ресурсів: мінеральних вод, лікувальних грязей і кліматичних умов, які здійснюють позитивний вплив на лікування різноманітних захворювань

Джерело: складено за [3; 24–25; 32; 37; 42; 47–48; 52; 53]

Відсутність єдності у трактуванні терміну "лікувально-оздоровчий туризм" створила ситуацію, коли цей вид туризму ототожнюється з іншим видом туризму, або є складовою одного виду туризму, або являє собою поєднання двох, трьох чи навіть чотирьох споріднених видів діяльності [10]. За таких обставин визначення реального притоку туристів з лікувально-оздоровчими цілями, визначення меж розміщення та розробка програм підтримки цього виду туризму є досить проблематичним.

Тому А.А. Романова вважає, що видами лікувально-оздоровчого туризму є "медичний туризм" та "велнес- і спа-туризм", який включає бальнеологічний туризм у вигляді спеціальних програм з використанням мінеральних вод (рис. 1).

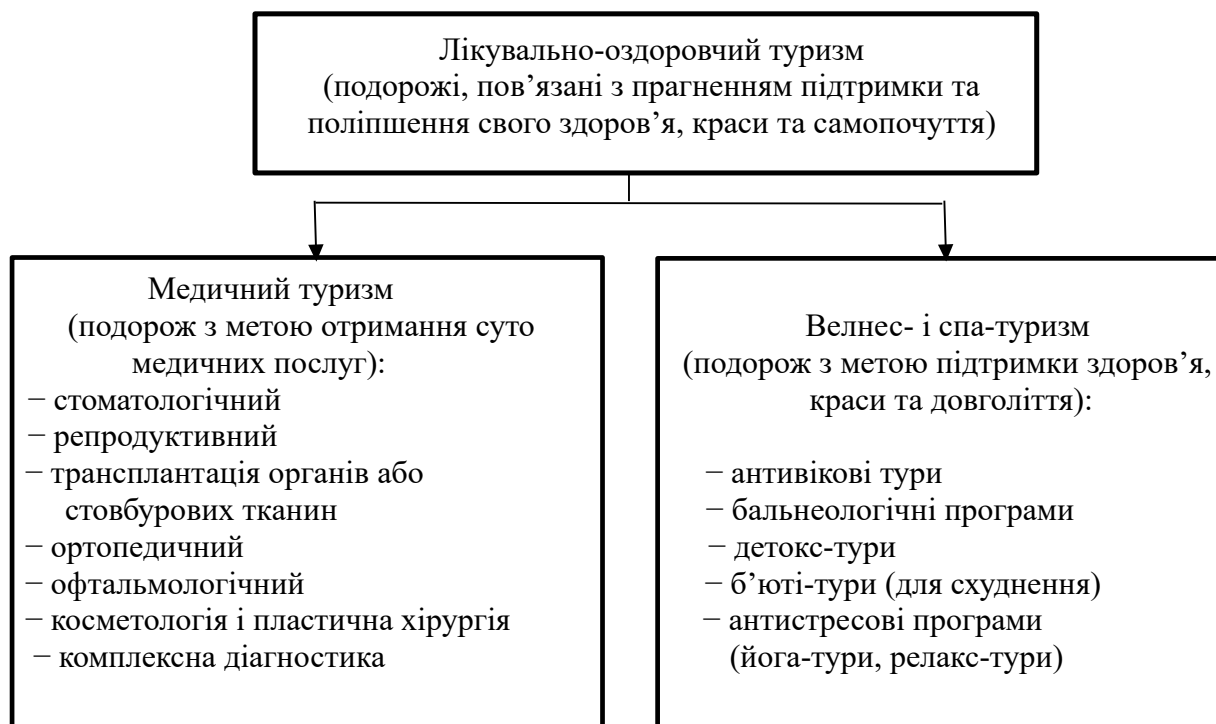

Рис. 1.1- Різновиди лікувально-оздоровчого туризму (Романова А. А., 2017) [47]

Угорські науковці, розробили систему медичного та оздоровчого туризму, яка представлена на рис. 1.2.

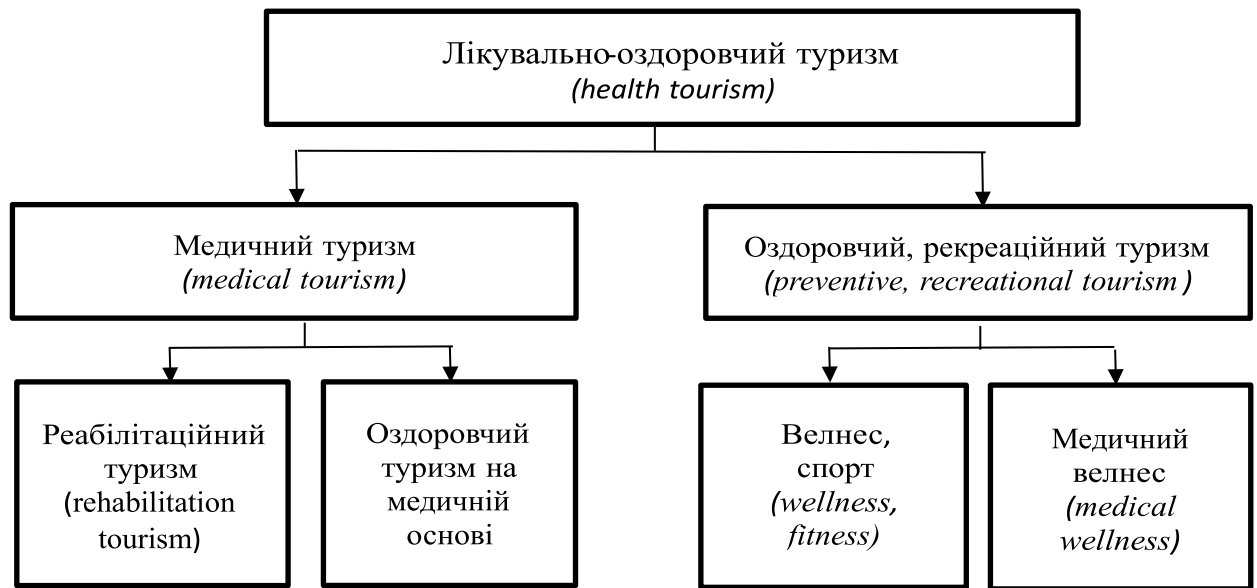

Рис. 1.2. Різновиди лікувально-оздоровчого туризму (Kiss Katalin, 2013) [57]

У наукових дослідженнях лікувально-оздоровчий туризм визначається як синонім медичного туризму. В. В. Баєв розглядає окремі напрямки та субнапрямки медичного туризму, які по суті є різновидом лікувально-оздоровчого туризму (рис. 1.3).

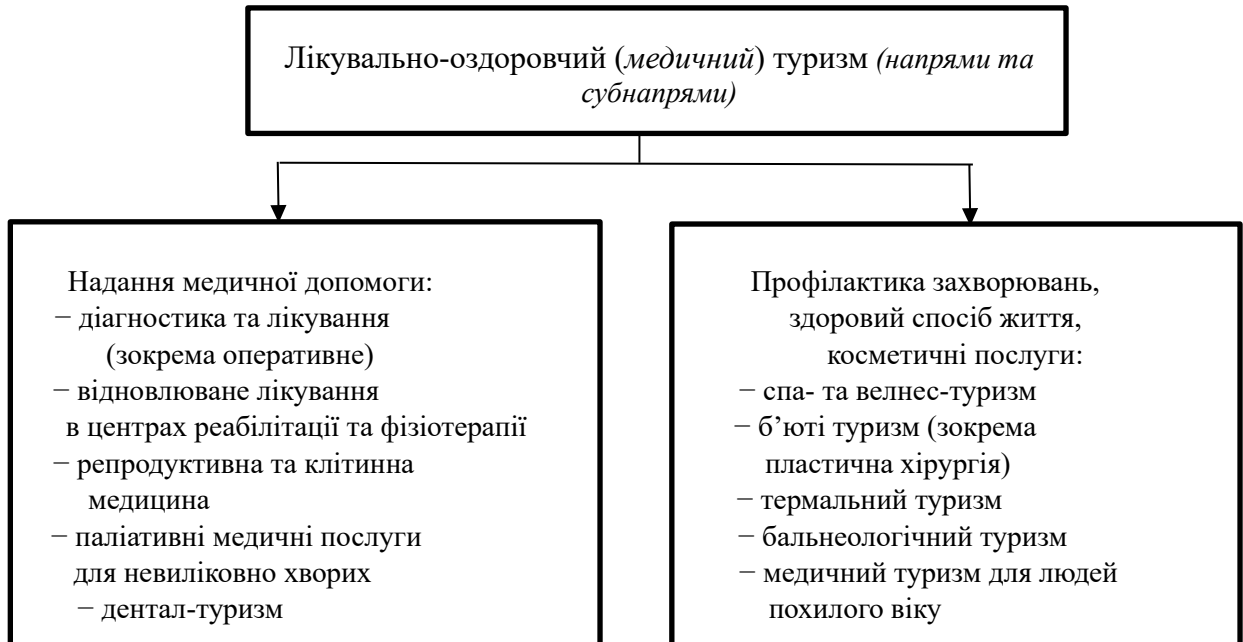

Рис. 1.3. Різновиди лікувально-оздоровчого (медичного) туризму (Баєв В. В., 2014) [3]

У рамках медичного туризму відзначається, що люди подорожують з метою диференціальної діагностики складних клінічних випадків, лікування із застосуванням унікальних терапевтичних методик (наприклад, трансплантація органів), лікування у вузькоспеціалізованих медичних установах з використанням новітніх технологій, а також для проведення косметичних операцій (особливо пластичної хірургії). Останнім часом зростає попит на тури до медичних закладів з профілактичною та оздоровчою метою[3].

На думку багатьох науковців, медичний туризм - це господарська діяльність, спрямована на надання послуг з профілактики, діагностики та лікування будь-якого захворювання за межами країни постійного проживання [11]. В.Ф. Кифяк вважає, що медичний туризм - це туризм, який виконує лікувально-оздоровчі та рекреаційні функції в різних поєднаннях для задоволення потреб споживачів у відновленні здоров'я (фізичних і душевних сил) за рахунок використання цілющих природних методів лікування, висококваліфікованого медичного персоналу та конкурентних цін та розглядається як особливий вид туризму, який орієнтований на пізнавальні, туристично-оздоровчі, розважальні та інші програми [24].

Г.М. Михайличенко вважає, що медичний туризм включає в себе організацію медичного обслуговування поза місцем проживання пацієнта, тобто організацію відпочинку та лікування, забезпечення діагностики або профілактики захворювань, а також придбання оздоровчих, рекреаційних або інших послуг [34].

До чинників, що стимулюють розвиток міжнародного медичного туризму належить висока вартість лікування в економічно розвинених країнах і відсутність якісного медичного обслуговування в багатьох країнах, що розвиваються [3].

Колектив авторів під керівництвом О.В. Гладкого вважає, що до причин, які спонукають людей звертатися за медичною допомогою за межами основного місця проживання є наявність висококваліфікованих медичних працівників у

місці прибуття, наявність нового обладнання та новітніх технологій і методів лікування хворих, відносно низька вартість медичної допомоги, заборона на проведення хірургічного втручання або інших медичних процедур, які не практикуються в місці перебування. Медичний туризм може бути реалізований у сферах лікування, діагностики, профілактики та реабілітації [11].

У наукових працях, опублікованих на межі ХХ–ХХІ століть, лікувально-оздоровчий туризм часто пов'язували із санаторно-курортним туризмом, де цьому сприяли дослідженнями стану санаторіїв, профілакторіїв, лікувальних пансіонатів та кількості відвідувачів цих об'єктів. Однак, завдання санаторно-курортних закладів полягає не в лікуванні, а в наданні реабілітації після лікування хворіб. Безперечно, санаторно-курортний туризм є важливою складовою лікувально-оздоровчого туризму, оскільки всі процедури мають лікувально-профілактичний характер і надаються кваліфікованим медичним персоналом з використанням сучасного фізіотерапевтичного обладнання та за спеціально розробленими регламентами. Однак послуги в санаторіях передбачають не прийом лікарських препаратів, а використання спеціальних оздоровчих методик, що стимулюють організм людини та активізують одужання. Тому ефект від санаторно-курортних послуг є довготривалим і сприяє загальному відновленню та оздоровленню організму людини.

У дослідженні, проведеному О. Шаповаловою та Ю. Сапою, ставиться порівняльний знак між лікувально-оздоровчим та спа-туризмом. Автори вважають, що "поняття "спа" або "лікувально-оздоровчий туризм" є узагальненою категорією, яка охоплює оздоровчий (wellness) та лікувальний (більш традиційний лікувальний, санаторно-курортний та медичний) туризм. В той же час термін "спа" може відноситися як до концепції "spa & wellness", так і до концепції традиційного лікувального туризму" [53]. З іншого боку, багато вчених стверджують, що спа-туризм - це підвид лікувально-оздоровчого туризму, метою якого є створення умов для відновлення організму людини шляхом

застосування косметичних та антистресових процедур з використанням мінеральних, бальнеологічних та морських вод.

Варто зазначити, що спа-туризм і велнес-туризм вважаються відносно новими підвидами лікувально-оздоровчого туризму, близькими за своєю суттю, але не тотожними. За визначенням Л. Устименко та Н. Булгакової, велнес-туризм - це гармонійний стан фізичного і психічного здоров'я, релаксація та відновлення фізичної форми шляхом активної оздоровчої діяльності. Велнес - це органічне поєднання східних духовних практик і передових сучасних технологій, традиційних методів оздоровлення і сучасних розробок в дієтології та косметології, традиційної та нетрадиційної медицини, новітніх досягнень фізіології та біомеханіки, а також індивідуального підходу до кожної людини. Таким чином, велнес - це гнучка система взаємопов'язаних рекреаційних медичних, фізичних, психологічних, культурних і соціальних заходів, спрямованих на повне оздоровлення людини [51].

Базою надання послуг у велнес-туризмі є спеціалізовані готелі та велнес-центри розташовані на певній території. Згідно з дослідженнями науковців Т. І. Іщенко, О. Б. Шидловської та І. М. Стоян, готельні підприємства здатні надавати додаткові послуги за рахунок програм загальнооздоровчого комплексу, який пов'язує медичні (комплексна діагностика, медичні програми, лікарський контроль), естетичні (догляд за тілом), фізичні (активний відпочинок, індивідуальні програми фізичної підготовки) та психологічні (йога) процедури [22].

Таким чином, окрім спектру послуг, що пропонуються підвидами лікувально-оздоровчого туризму, існують певні відмінності в установах, що їх надають. До них належать лікарні, медичні центри, клініки, санаторії, готелі, засоби розміщення оздоровчого профілю, оздоровчі та спа-центри розташовані в DESTINATIONAХ, тобто інфраструктура як медичного, так і рекреаційного туризму.

Вивчення концептуальних підходів вчених-туризмознавців до визначення змісту поняття "лікувально-оздоровчий туризм" дозволило сформуванати певний погляд на його трактування (рис. 1.4).

Лікувально-оздоровчий туризм ґрунтується на турботі людей про своє здоров'я і включає поїздки в медичні заклади з метою лікування, відпочинку в спеціалізованих санаторіях і пансіонатах для реабілітації після хвороби, оздоровчі тури в рекреаційні зони для проходження профілактичних процедур для зміцнення імунітету, відвідування спа-центрів і термальних джерел, а також участь в оздоровчих програмах людьми, які мають хороше фізичне і психічне здоров'я, організованих для відновлення сил під час відпочинку.

Рис. 1.4. Складові лікувально-оздоровчого туризму (Галасюк С.С., 2023) [3]

Тому під терміном "лікувально-оздоровчий туризм" ми розуміємо туризм, який поєднує в собі лікувальний (медичний і реабілітаційний) та оздоровчий (велнес-, спа-) напрямки.

Обґрунтування такого висновку полягає в наступному:

- медичний (клінічний) туризм включає поїздки в інші країни з метою отримання стоматологічної допомоги, репродуктивного та трансплантаційного лікування, а також проведення різних діагностичних досліджень. Послуги надаються багато- чи вузькопрофільними клініками, лікарнями та різними медичними центрами. Цей вид туризму тісно пов'язаний з медичною інфраструктурою і використовується для отримання медичних послуг з метою подолання конкретних проблем зі здоров'ям.

- санаторно-курортний туризм (реабілітаційний) - бальнеологічний, грязелікувальний, кліматолікувальний, який надає санаторно-курортні послуги людям, які прагнуть продовжити відновлення свого здоров'я після лікування певних захворювань. Цей вид туризму розвивається в туристичних дестинаціях з природними джерелами мінеральних вод, грязей або цілющого клімату. Базою для цього виду туризму є добре розвинена санаторно-курортна інфраструктура, здатна надавати послуги відповідно до основного профілю закладу з охорони здоров'я та загальну фізіотерапію, яка здійснюється під наглядом лікаря за певними правилами;

- велнес-туризм (профілактичний) - вид оздоровчого туризму, який розвивається у зв'язку з прагненням людей дотримуватися правил здорового способу життя. З метою організації оздоровчого відпочинку заклади розміщення повинні бути обладнані спортивними спорудами (спортзалами, тренувальними майданчиками для тренувань та різноманітних рухливих ігор); створити групові та індивідуальні програми активного відпочинку, надавати послуги з таласо-, гало-, вино-, бджоло- та стоун-терапії, організовувати надання послуг з біологічного відновлення організму (басейни, сауни, лазні, масажні кабінети) та психологічної підтримки.

- СПА-туризм (відновлюючий) - туризм, спрямований на застосування комплексних оздоровчих програм, орієнтованих на здорових людей під час їхнього відпочинку. Базою надання послуг є спа-центри в готелях, санаторіях і

пансіонатах. Великим попитом користуються готельні та оздоровчі комплекси, побудовані поблизу термальних джерел.

Варто зазначити, що всі підвиди лікувально-оздоровчого туризму (рис. 1.4) гармонійно поєднуються між собою, незважаючи на орієнтацію на конкретні групи споживачів. Наприклад, медичні установи активно впроваджують різні програм зі зміцнення здоров'я, а санаторно-курортні заклади розширюють свої пропозиції, надаючи додаткові послуги, характерні для велнес- та спа-туризму.

1.2 Чинники розвитку лікувально-оздоровчого туризму

У світлі сучасних реалій державна політика у сфері туризму в Україні має реалізовуватися як у контексті реформ, так і перед обличчям нових загроз і неінституційних негативних чинників. Їхній вплив складно прогнозувати та коригувати, але він може бути реалізований, зокрема, шляхом удосконалення правової бази цієї реформи, що характеризується стратегічним характером, який викладено у Стратегії розвитку туризму і курортів в Україні до 2026 року (Strategy for the Development of Tourism and Resorts in Ukraine until 2026) [41]. Курорти до 2026 року" [41], необхідне окреме системне науково-теоретичне дослідження, присвячене викликам і загрозам у реалізації реформи туризму в Україні. Таке дослідження особливо важливе з точки зору формування безпеки туризму в Україні.

Як відомо, туризм характеризується метою поїздки. Останніми роками поширення COVID-19 зробило більш актуальним стимулювання розвитку соціально-орієнтованого туризму у світі загалом і в Україні зокрема. До них належать оздоровчий, екологічний, сільський (зелений) та спортивний туризм.

Зовнішня агресія проти України призвела до збільшення кількості поранених, як військових, так і цивільного населення. Вони потребують лікування, реабілітації та відновлення свого фізичного і психічного стану. Ми вважаємо, що розвиток лікувально-оздоровчий туризм набуватиме дедалі

більшого значення як на сучасному етапі функціонування України, так і в майбутньому. Лікувально-оздоровчий туризм може бути орієнтований як на вітчизняних туристів, так і на іноземців. Водночас реальність в Україні така, що туристичний потенціал може задовольнити насамперед відновлювальні потреби власних громадян, але не іноземців.

На офіційному рівні варто зазначити, що в українській Стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року [41] лікувально-оздоровчий туризм були розділені. Звісно, лікувальний туризм та оздоровчий туризм є більш узагальненими поняттями і включають у себе підкатегорії "лікувальний туризм" та "оздоровчий туризм".

На оздоровчий та лікувально-оздоровчий туризм впливає низка чинників, які сприяють або обмежують його розвиток. Ці чинники включають: 1) основні чинники (наприклад, природні, соціокультурні, економічні); 2) додаткові чинники (підприємництво, інформаційні чинники), які дають змогу туризму ефективно розвиватися. З іншого боку, залишаються неврахованими фактори, які важко прогнозувати та регулювати, зокрема військові, збройні, соціально-політичні та інші конфлікти.

Щодо України, то розвиток лікувально-оздоровчого туризму в її межах характеризується поєднанням природно-ресурсних чинників і чинників, які важко прогнозувати та регулювати. Під природними ресурсами маються на увазі природні туристичні ресурси (рельєф, клімат, водні шляхи, флора і фауна, ландшафти). Україна володіє всіма видами рекреаційних ресурсів (гарячі джерела, грязі, клімат тощо), необхідних для функціонування закладів, що надають лікувально-оздоровчі послуги туристам. Наявність таких ресурсів покращує імідж України та робить країну привабливою для розвитку туризму. В Україні близько 9,1 млн га (15 % території країни) доступні для рекреаційної діяльності. На жаль, для розвитку оздоровчого туризму в Україні необхідно вирішити низку проблем. Аналіз наукових досліджень [17] дає підстави для виокремлення проблем, які пов'язані з впливом наступних чинників:

1) економічні чинники: інфляція, відсоткові ставки, коливання реального курсу валют, низькі доходи, високі ціни, що характеризуються нестабільністю економічного розвитку, роблять нашу країну малопривабливою для туристів;

2) інфраструктура: незадовільний стан туристичних транспортних маршрутів, об'єктів розміщення, харчування та розваг в Україні;

3) етносоціальні чинники: що свідчать про демографічну кризу в Україні, соціальну трансформацію, посилення міграційних процесів, урбанізацію тощо;

4) чинники туристичного попиту: чинники, що визначають потреби вітчизняних та іноземних туристів та їхню задоволеність процесом надання послуг;

5) фактори історичного розвитку туризму: визначають тривалість, інтенсивність та етап розвитку туризму в регіоні;

6) адміністративно-управлінські чинники: недосконале національне законодавство у сфері туризму, адміністративні структури управління туристично-рекреаційною діяльністю;

7) інформаційні чинники: здебільшого пов'язані з іміджем туризму в Україні, де Україна подекуди не відіграє активної ролі;

8) фактори інновацій та ділової ініціативи (які, на жаль, не призвели до створення туристично-рекреаційних програм, нової спеціалізованої інфраструктури тощо);

9) фактори освіти та кадрового забезпечення (на жаль, в Україні не розвинута початкова, середня та вища освіта на фаховому рівні й необхідно підвищувати якість підготовки студентів вищих навчальних закладів. Те ж саме стосується системи підвищення кваліфікації, резерву необхідних трудових ресурсів тощо).

У 2017 році в Україні налічувалося 11 386 медичних закладів [17]. І рік від року їхня кількість поступово зменшується: на кінець 2020 року дитячі оздоровчі заклади становили 81,9 % від загальної кількості медичних закладів. Найменше санаторіїв і пансіонатів - 2,7 %, санаторіїв-профілакторіїв - 0,5 %, санаторіїв-

профілакторіїв (1-2 денного перебування) - 0,10 %, і на останньому місці - бальнеологічні лікувальні заклади - 0,01 %. З точки зору рекреації цінними є об'єкти в національних парках.

Слід підкреслити, що для повного розуміння розвитку оздоровчого туризму в Україні необхідно враховувати специфіку регіону. З цього погляду необхідно визначити розвиток індустрії оздоровчого відпочинку в усіх регіонах України, що є одним із пріоритетних напрямів оздоровчого туризму: 2020 року близько 70 % баз відпочинку в Україні перебувало у приватній власності, а 30 % - у державній та комунальній.

Безумовно, жорсткі карантинні обмеження, запроваджені в Україні (як і в більшості країн світу) у 2020-2021 роках, негативно позначилися на роботі практично всіх об'єктів розміщення туристів, зокрема тих, що надають медичні послуги. Деякі з них взагалі припинили свою діяльність. Зовнішня агресія проти України посилила труднощі, унеможлививши поступове відновлення туристичних потоків. Тому перед Україною стоїть нагальне завдання розв'язати вищезазначені проблеми у сфері туризму шляхом сприяння розвитку оздоровчого напрямку. Важливість цього завдання підкреслюється часом і запитами українського суспільства.

Виходячи з цього, необхідно оновити чинну "Стратегію розвитку туризму і курортів України" [41] у напрямі створення сприятливих умов для розвитку оздоровчого туризму та туризму загалом. Це необхідно зробити для того, щоб сприяти залученню інвестицій у розвиток туристичної галузі шляхом створення сприятливих умов через спрощення та гармонізацію валютного, митного, податкового та іншого законодавства. Крім того, протягом багатьох років Україна не наважувалася модернізувати свою рекреаційну інфраструктуру (включно з лікувально-оздоровчими закладами) відповідно до міжнародних стандартів. Однак зараз для цього є всі підстави, і потрібно знайти необхідні можливості та ресурси. Адже внаслідок зовнішніх вторгнень були захоплені деякі рекреаційні зони та зруйнована певна рекреаційна інфраструктура. Тому наша країна має не

здаватися, а використовувати негативні наслідки таких вторгнень у своїх інтересах. Адже, за останніми оцінками, збитки, завдані українській екології війною, становлять 1,35 трильйона гривень [43]: 1) близько 183 000 кв. м забрудненого токсичними речовинами ґрунту та 2,3 млн кв. м зараженої землі; 2) 23 000 га спаленого лісу, частина з яких була безповоротно втрачена; 3) 200 тис. кв. км території, яка потребує дезактивації; 5) 8 заповідників, 10 національних парків і 2,2 тис. родовищ енергоносіїв, металів і корисних копалин (вартістю щонайменше 12,4 трлн. дол. США) були окуповані.

Продовжуючи, слід зазначити, що ще одним негативним наслідком зовнішньої агресії проти України, який необхідно використовувати, є рекламування зруйнованих територій та об'єктів. Для реалізації таких заходів Україні необхідно просувати власний бренд темного туризму. На жаль, за кордоном Україна відома здебільшого завдяки подіям на Чорнобильській АЕС у 1986 році. Цей факт був особливо популяризований однойменним серіалом (2019). Однак негативне сприйняття України за кордоном, яке сьогодні посилюється через війну, може стати візитною карткою України і може бути комерціалізоване.

1.3 Методи та етапи дослідження розвитку лікувально-оздоровчого туризму

За допомогою методу наукового дослідження отримується необхідна інформація, що відповідає напряму дослідження конкретної науки чи безпосередньо потребам суспільства. У кожному з цих випадків використовуються свої конкретні методи дослідження.

Професор Шаблій О. зазначає, що «методом наукового дослідження є система психічних і (або) практичних операцій чи процедур, спрямованих на досягнення певних пізнавальних завдань із врахуванням конкретної пізнавальної

мети» [54]. У своїх дослідженнях, він висуває наступні вимоги до методів дослідження:

- ✓ якість методу, що виражається у його загальній зрозумілості;
- ✓ націленість методу, тобто його спрямованість на досягнення конкретної мети;
- ✓ детермінованість, що відображає його чітку послідовність застосування;
- ✓ результативність, тобто можливість ним забезпечити досягнення мети;
- ✓ надійність (здатність забезпечувати кінцевий бажаний результат);
- ✓ економність, що полягає у здатності метода одержувати результат за мінімальних затрат часу та коштів.

Із поняттям методу дослідження тісно пов'язане поняття методології дослідження. Методологія трактується вченням про структуру, логіку організації, принципи побудови, форми та методи наукового пізнання. Професор О. Шаблій відмічає, що важливим положенням у методології є теоретичне обґрунтування кожного методу дослідження. Тому, саме методологія, розглядається вченням щодо особливостей застосування методу чи сукупності методів дослідження.

Для опису або пояснення досягнення мети надзвичайно важливим є чітке формулювання проблеми, що включає визначення необхідної інформації.. Наприклад, під час постановки завдання дослідження, слід встановити до якого типу туристичної діяльності її можна віднести.

Шаблій О. зазначає, що для покращання рівня достовірності дослідження, слід встановлювати окремі його етапи [54]. В сфері лікувально-оздоровчого туризму до них можна віднести:

- формулювання проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму, включно із використанням наукових знань щодо реальності;
- визначення із використанням наукових термінів частки невідомого у відомому під час наукового дослідження. Дослідження має базуватися на вивченні стану проблеми як в теорії, так і на практиці.

Предметом дослідження у галузі туризму можуть бути взаємозв'язки туристичного бізнесу із готельними комплексами або транспортними послугами, закономірності та тенденції розвитку країн тощо.

У нашому конкретному випадку, предметом наукового дослідження є тенденції та особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні, його динаміка та структура туристичних потоків.

Головними методами дослідження розвитку лікувально-оздоровчого туризму є: емпіричний, аналітичний, часовий, просторовий, географічний, історично-логічний, культурний тощо.

Одночасно з цим можуть використовуватися підходи та методи дослідження інших наук (історичних, географічних, політологічних, культурних тощо). Як приклад, можна відмітити, що сучасного вигляд будь-якої країни залежить від традицій, мистецтва, мови, народностей, що проживають. Тобто можна сказати, що вони визначаються особливостями її історичного розвитку. Саме тому історія, як наука, є обов'язковою компонентою туристичного напрямку, Використання термінів та окремих методів історичного дослідження є якраз і необхідним компонентом туристичного дослідження будь-якої країни.

Основою емпіричних методів дослідження є збір та аналіз достовірних фактів, що здійснюється із використанням методів, що базуються на спостереженні та вивченні лікувально-оздоровчого туризму. Емпіричний метод дослідження буває описовим та пояснювальним. Емпіричні методи не допускають створення штучної ситуації для виявлення та збору фактів. Фактами виступають реальні події, що відбулися під час туристичної діяльності. Саме вони мають бути проаналізовані, та на їх основі, робляться висновки. Збір та аналіз фактів включає в себе пояснення причин та причинно-наслідкових зв'язків між фактами. З їх допомогою невідома подія чи результат пояснюється з точки зору відомих фактів [7].

Аналітичний метод дослідження носить критичний характер, а його особливістю є його узагальнення та абстрактність, що розрізняються за своєю

системністю. Зміна частини цього методу може призвести до зміни методу загалом. Характерними рисами аналітичного методу дослідження є точність визначення понять та термінів, що використовуються, логіка та узгодженість міркувань.

За результатами вивчення наявної проблеми встановлюються завдання дослідження, тобто послідовні етапи проведення дослідження від початку до кінця. Завданнями дослідження можуть виступати:

- ❖ встановлення проблеми та дослідження відповідної літератури щодо неї;
- ❖ уточнення гіпотези дослідження;
- ❖ визначення методів діагностики процесу дослідження;
- ❖ розробка плану і програми дослідження, його реалізація, обробка та аналіз результатів;
- ❖ узагальнення теоретичних висновків та практичних рекомендацій.

Завдання наукового дослідження мають бути чітко сформульованими для визначення стану їх реалізації та відповідати основній меті дослідження.

Завданнями, визначеними у даній кваліфікаційній роботі є:

- формування теоретичних і методичних основ розвитку лікувально-оздоровчого туризму та його специфіки;
- визначення із врахуванням природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів рівня впливу лікувально-оздоровчого туризму на економіку України;
- характеристика динаміки і структури туристичних потоків лікувально-оздоровчого туризму в Україні;
- дослідження перспектив та тенденцій розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

Процес наукового дослідження включає в себе:

- ✓ збір для забезпечення достовірності висновків фактичних даних;
- ✓ теоретичну та практичну обробку одержаних результатів;

- ✓ якісний аналіз одержаних в результаті дослідження даних, та їх інтерпретацію у висновки та пропозиції.

Необхідність підвищення рівня достовірності дослідження викликає потребу формулювання та визначення наступних етапів дослідження розвитку лікувально-оздоровчого туризму:

- ❖ підготовчий етап, що включає постановку проблеми та визначення завдань дослідження, розробку його плану та вибір методів дослідження;
- ❖ пошуковий етап, що передбачає збір статистичних даних та накопичення потрібної інформації, їх якісне опрацювання та аналіз;
- ❖ аналітично-підсумковий етап, включає обробку одержаних даних дослідження, формулювання висновків та пропозицій.

Будь-який новий етап розвитку лікувально-оздоровчого туризму потребує удосконалення методів наукового дослідження, що дозволяє використовувати економіко-математичні, психологічні, соціальні методи, а також економіко-математичне моделювання та проектування. Дані методи наукового дослідження відображають специфіку пізнавального процесу та будуються із використанням комплексу таких наук, як економіка, менеджмент, право, філософія, історія тощо.

Вплив цілей наукового дослідження на методи досліджень полягає у визначенні способів вивчення матеріалів та проблемних питань дослідження.. Вибір методів дослідження розвитку лікувально-оздоровчого туризму напряму залежить від наявних фахівців та умов їх праці.

Спеціальні методи логічно підпорядковані діалектичному методу, впливають з нього, керуються ним, та можуть вивчати окремі сегменти туризму. До спеціальних методів дослідження відносять маркетинг туристичного продукту, зокрема його реклама та просування на виставках і ярмарках.

Відповідно до характеру поставлених завдань, можна використовувати такі спеціальні методи дослідження, як прогнозування регіонального розвитку

туризму, бізнес-планування на перспективу, залучення інвестицій у розвиток галузі туризму, вивчення досвіду роботи туроператорів відповідно до вимог глобального розвитку галузі туризму.

Аналіз та синтез, спостереження та експеримент, порівняння та аналогія, рух від абстрактного до конкретного, історичний і логічний підходи є методами, що базуються на закономірностях відображення дійсності у свідомості людини [7].

Отже, на кожному із рівнів дослідження, вирішується конкретне поле завдань, а їх взаємозв'язок дозволяє виявляти механізм та специфіку формування і функціонування конкретних видів туристичної діяльності.

Унікальні туристично-рекреаційні ресурси самобутньої України, її привабливість для закордонних туристів, в значній мірі впливають на розвиток лікувально-оздоровчого туризму. Туризм в Україні має розвиватися у взаємозв'язку із іншими галузями економіки. Слід відмітити, що відсутність шкоди для розвитку інших галузей та позитивний результат від туристичної діяльності для економіки України буде одержаний лише у випадку всебічного його розвитку.

Динамічний процес розвитку туризму та його сталі якісні зміни в свою чергу вимагають постійного оновлення та удосконалення методів управління цією складною і важливою для економічного розвитку України системи. І саме через застосування вище перелічених методів, можна здійснювати сталий розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1 Державна політика регулювання розвитку лікувально- оздоровчого туризму в Україні

Оздоровчий та велнес-туризм стрімко розвивається в усьому світі. Він робить значний внесок у сталий розвиток суспільств і неухильно зростає як джерело доходу для національних бюджетів. У сучасних умовах розвиток лікувально-оздоровчого туризму став національним пріоритетом, оскільки він впливає на якість життя, що підтримує життєдіяльність людини і спрямований на відновлення та розвиток фізичного і психічного здоров'я [39].

В Україні лікувально-оздоровчий туризм має важливі особливості, пов'язані з історією радянської доби, коли держава розвивала курорти відповідно до соціальної політики того часу. Завдяки цій спадщині Україна має велику матеріальну базу для розвитку оздоровчого туризму, велику кількість різноманітних природних лікувальних ресурсів, підготовлений медичний персонал та традицію відвідування курортів з метою лікування та профілактики. Водночас стан здоров'я населення викликає занепокоєння в українському суспільстві. Невелика тривалість життя та висока поширеність захворювань порівняно з іншими розвиненими країнами пояснюють прагнення населення скористатися іншими можливостями для покращення свого здоров'я [8].

Розвитку оздоровчого туризму в Україні сприяють кілька основних факторів, серед яких несприятлива тенденція щодо стану здоров'я населення, наявність різноманітних і великої кількості природних лікувальних ресурсів, наявність курортів як бази для медичного туризму, а також традиція використання відпустки для лікування та профілактики в санаторно-курортних закладах. Незважаючи на це, кількість туристів, які відвідують українські курорти з лікувальною метою, за останні роки не збільшилася, а інвестиції в нові

санаторно-курортні об'єкти не здійснюються, що призводить до постійного відтоку медичних туристів за кордон.

У сучасних умовах лікувально-оздоровчий туризм посідає одне з провідних місць в індустрії туризму.

Значне зростання доходів економічно розвиненого населення, розвиток транспортних мереж, забруднення довкілля внаслідок розвитку промисловості та активна пропаганда здорового способу життя змусили багатьох людей шукати оздоровлення та відпочинку в інших екологічно сприятливих районах. Лікувально-оздоровчий туризм є одним із пріоритетних напрямів розвитку як для іноземних, так і для внутрішніх туристів в Україні. Цьому сприяє той факт, що потенційні та наявні медичні ресурси й природні умови України дуже схожі на європейські [42].

Оздоровчий туризм в Україні визнано однією з пріоритетних галузей. Однак, незважаючи на вигідне геополітичне положення, цінні лікувально-рекреаційні ресурси та конкурентоспроможну туристичну інфраструктуру для розвитку практично всіх видів туристичної діяльності, лікувально-оздоровчий сектор перебуває в хаотичному стані та розвивається повільними темпами. Основними перешкодами для розвитку є такі:

- дисбаланс соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів і необхідність їх збереження;
- слабка фізична інфраструктура багатьох об'єктів охорони здоров'я;
- невідповідність більшості об'єктів охорони здоров'я міжнародним стандартам;
- недостатня увага влади до проблем розвитку галузі охорони здоров'я, особливо під час формування стратегій і програм економічного розвитку;
- низький рівень управління та зносу основних фондів;
- низький рівень вкладень у сектор охорони здоров'я;
- відсутність значних інвестицій;

- неефективність системи просування товарів медичного призначення на ринок;
- недосконалість нормативно-правової бази;
- недостатня методологічна, організаційна, інформаційна та матеріальна підтримка державою суб'єктів галузі охорони здоров'я;
- недостатня підтримка державою суб'єктів галузі охорони здоров'я;
- неналежна якість послуг у сфері харчування в закладах охорони здоров'я;
- відсутність висококваліфікованих фахівців [23; 39].

Загалом мінімізація проблем оздоровчого туризму дає змогу реалізувати заходи щодо підвищення якості лікувально-оздоровчих послуг і задоволення попиту населення на медичні послуги. Лікувально-оздоровчий туризм в Україні може стати одним з елементів поповнення бюджету. А в перспективі його частка в доходах державного бюджету може значно збільшитися. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні пов'язаний із розвитком таких галузей економіки, як транспорт, виробництво споживчих товарів і виробів медичного та лікувального призначення, торгівля та будівництво. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму також відіграє каталітичну роль у реструктуризації економіки.

Державна політика гарантує право громадян на відпочинок, відновлення і зміцнення здоров'я, задоволення духовних потреб, відновлює і зберігає цілісність національних лікувально-оздоровчих ресурсів, створює сприятливі умови для вдосконалення та розвитку індустрії оздоровчого туризму, підтримує пріоритетні напрями лікувально-оздоровчої діяльності. Завдання державної політики у сфері лікувально-оздоровчого туризму - забезпечити комплексний і збалансований розвиток з урахуванням специфіки галузі. Для цього держава може використовувати низку інструментів прямого і непрямого впливу [42]. Таким чином, розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні базується на ринкових засадах і регулюється державою на основі законодавства, державної політики та індикативних планів розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Комплексний підхід до формування сучасного ринку оздоровчого туризму в Україні потребує вдосконалення законодавчої бази, що регулює правовідносини у сфері модернізації рекреаційних об'єктів, оподаткування, майнових питань, державного регулювання та підтримки туристичної діяльності. Основними пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку оздоровчого туризму в Україні є: коригування національної системи сертифікації санаторно-курортних послуг і віднесення санаторіїв до засобів розміщення з урахуванням процесу інтеграції України до міжнародного туристичного ринку; надання оздоровчих послуг за новими програмами з урахуванням специфіки матеріально-технічної бази системи; посилення організації внутрішнього туризму в контексті санаторно-курортного лікування; удосконалення нормативно-правової бази санаторно-курортних об'єктів та їхнього розвитку; вдосконалення системи санаторно-курортного лікування; удосконалення нормативно-правової системи.

Необхідний комплексний підхід до формування сучасного ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні, який передбачає вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює правовідносини у сфері модернізації санаторно-курортних комплексів, оподаткування, вирішення майнових питань.

Основними пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку медичного туризму в Україні є: удосконалення системи охорони здоров'я за рахунок нових програм для конкретної матеріально-технічної інфраструктури; посилення організації короткострокового туризму з метою лікування в санаторно-курортних закладах; удосконалення нормативно-правової та податкової бази, приведення її у відповідність до світових стандартів та контроль за дотриманням законів; гармонізація українського туристичного законодавства зі стандартами ЄС та світовими вимогами; розвиток співробітництва з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері охорони здоров'я; вжиття системних заходів щодо врегулювання питань землекористування та контролю за екологічним станом курортів; створення реєстру санаторно-курортних та екскурсійних закладів; заохочення внутрішніх та зовнішніх інвестицій у

розвиток галузі лікувально-оздоровчого туризму та створення нових робочих місць. У процесі формування політики щодо подальшого розвитку лікувально-оздоровчого туризму обов'язковим є визначення форм і методів державного регулювання сектору лікувально-оздоровчого туризму та врахування негативних і позитивних факторів, пов'язаних з національною та глобальною політичною, правовою, соціальною та економічною ситуацією [42; 49].

2.2 Дослідження ресурсного потенціалу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні

В Україні оздоровчий туризм має вирішальне значення в розвитку рекреаційної діяльності, а також є важливою складовою процесу профілактики, реабілітації та лікування. Україна є однією з провідних європейських країн за кількістю наявних природних, історичних і культурних ресурсів і, безсумнівно, представляє великий інтерес для українських громадян та іноземних туристів.

Лікувально-оздоровчий туризм у кожній країні розвивається залежно від наявних у країні природних оздоровчих ресурсів. В Україні на частку санаторіїв припадає лише близько 40 % усього туристичного сектора. Зазвичай розрізняють кліматичні, бальнеологічні та пелоїдні ресурси.

Україна славиться своїми різноманітними ресурсами, які включають практично всі види мінеральних вод: сульфідні, вуглекислі, бромні, радонові, йодні, залізисті, йодобромні, кремінні, води з високим вмістом органічних речовин і води без певних компонентів. Ці мінеральні води корисні для захворювань органів травлення, дихання, опорно-рухового апарату, очей, нервової системи, кровообігу, верхніх дихальних шляхів, ендокринної системи, нирок, розладів харчування, шкірних захворювань і порушень обміну речовин. Близько 400 лікувальних мінеральних джерел із найрізноманітнішим хімічним складом розташовані майже у всіх лісових і степових районах. З іншого боку, в гірських районах Західної України налічується близько 800 всіляких мінеральних

джерел, більшість з яких унікальні. Запасів цих вод достатньо для щорічного оздоровлення понад 7 млн осіб [52].

В Україні існує безліч джерел лікувальної мінеральної води, зокрема:

- радонова мінеральна вода використовується в санаторіях і водолікарнях на курортах Кременна, у Білій Церкві, Житомирі, Черкасах ("Радон") та Полонному (Хмельницька область). Є значні ресурси цього типу води та перспективи розширення ареалу її поширення, особливо на південному сході;

- йодобромні, бромні та йодобромні мінеральні води представлені в Закарпатті (Берехівський КРЗ);

- сульфідні мінеральні води із сульфідних джерел, що залягають у Західній Україні, активно використовуються на курортах Чельче, Немирів, Великий Рубен і Шкло;

- прісну кремнієву мінеральну воду використовують переважно на курортах Рай-Оленівка та Березівка в Харківській області;

- вуглекисла мінеральна вода знаходиться на Закарпатті, Західній Буковині, й постійно використовується в закарпатських здравницях;

- у Тернопільській, Львівській, Чернівецькій, Хмельницькій та Івано-Франківській областях є мінеральні води (Нафтуся, Збручанська та Ново-Збручанська) з високим вмістом органічних речовин. Цю воду широко використовують на курортах Східниці та Сатанів, а також у санаторіях ЗВУРТІ (Тернопільська область) та УКРАЇНА (Хмельницька область);

- мінеральна вода без специфічних компонентів використовується на курортах Миргород, Морсів, Трускавець і Слов'янськ, а також у санаторіях Одеси;

- миш'якова мінеральна вода використовується в дуже небагатьох місцях України і трапляється переважно в околицях села Кваси.

- Рахівський район Закарпатської області. На цій мінеральній воді працює санаторій "Гірська тиса", один із двох у світі;

- Ферганська мінеральна вода часто використовується як лікувальна та харчова. Ця мінеральна вода трапляється в Хотинському, Вижницькому, Сокирянському та Новоселицькому районах Чернівецької області та на півночі Донецької області [34]. З вищесказаного видно, що мінеральні води в достатку є практично у всіх регіонах України. Крім перерахованих вище бальнеологічних процедур, велике медичне значення має гідротерапія, яка передбачає використання прісної води у вигляді водних ванн, душів, купань і обтирань. У лікувальних цілях використовують не тільки чисту прісну воду, а й воду з додаванням різних біологічно активних речовин і лікарських трав. Гідротерапія дуже популярна в лікувально-профілактичній сфері завдяки своїм цінним властивостям відновлювати організм людини після хвороби. Вона рекомендується людям із захворюваннями серця, коронарних артерій, гіпертонією, периферичними артеріальними, лімфатичними та венозними захворюваннями, порушеннями травлення, кістково-м'язовими та шкірними захворюваннями, хворобами легень та порушеннями обміну речовин [11].

Грязелікування слід трактувати як особливий метод термотерапії, тобто термотерапії грязями мінерального й органічного походження та використання в лікуванні мулистих речовин (глина, торф). До основних характеристик, що забезпечують загальноотерапевтичний вплив на організм людини, належать їхній органічний і мінеральний склад, наявність антимікробних речовин і специфічної мікрофлори, а також присутність у лікувальних грязях біологічно активних сполук, що мають вирішальне значення для протікання біологічних процесів.

Основними формами грязелікування є грязеві ванни, аплікації, обгортання (фунготерапія), суспензії та грязьові препарати (екстракти, мазі та компреси). Грязелікування також охоплює такі методи: єгипетське грязелікування, грязелікування за допомогою грязьових ванн, аплікаційні методи, поєднання впливу лікувальної грязі та електричних струмів у лікувальних цілях.

На навколводних курортах з лікувальною метою зазвичай використовують торф'яні, сапропелеві та мулові грязі. Застосування грязей дуже

ефективно під час лікування шлунково-кишкового тракту, опорно-рухового апарату, ЛОР-органів, периферичної нервової системи, центральної нервової системи, шкірних і очних захворювань. Важливо зазначити, що під час лікування перелічених вище захворювань грязелікування активізує імунну систему, стимулює роботу ендокринних залоз, покращує тканинне дихання, нормалізує окисно-відновні процеси, покращує роботу надниркових залоз тощо.

Грязі також активно використовують у косметичній промисловості як різні маски для тіла, обличчя та волосся, на основі грязів також виробляють солі для ванн і припарки. Грязі часто збирають в озерах і лиманах Запоріжжя, Одеси, Херсонської області. При більш детальному розгляді цього питання з'ясується наступне:

- у рекреаційних зонах Чорноморсько-Азовського регіону України найчастіше використовують мулові органо-мінеральні сульфідні грязі лиманів і солоних озер із низьким вмістом органічних речовин - менше ніж 10 %. Найбільші родовища цих лікувальних грязей розташовані в лиманах: у Тобечицькому, Куницькому, Алібейському, Тригорському, Таганському, Хаджбайському, Генічеському, Кизиллярському і Чоклатському озерах. На жаль, наразі не всі родовища перебувають у розробці.

- торф'яна лікувальна грязь добре насичена органічною речовиною (>50%), поширена на півночі та заході України і використовується на курортах Моршин, Миргород, Шкло, Кизильник, Великий Любин, Хотин та інших водних курортах країни;

- українська Сопотна грязь використовується в рекреаційних цілях обмежено. Ці лікувальні грязі добувають у Булганакській вулканічній групі на Керченському півострові. Замість них на курорті Трускавець у Карпатах широко використовують озокерит або гірський віск [14].

Як уже згадувалося вище, глина - ще одна мулиста речовина, що має лікувальні властивості. Глинотерапія - це метод теплового лікування з використанням глини. Загалом цей метод дуже схожий на грязелікування за

механізмом впливу і застосуванням. Методи лікування глиною можна розділити на топічні (аплікації, ванни, розтирання, маски й обгортання) і внутрішні (порошки й розчини). Для глинотерапії найбільше підходять блакитна і біла глини, оскільки вони більш цілющі і благотворно впливають як на шкіру, так і на внутрішні органи.

Протипоказаннями до застосування є хронічні запалення кінцівок і хребта, опорно-рухового апарату, руйнування суглобів, остеохондроз хребта, застудні захворювання, шкірні захворювання, псоріаз і розлади травлення [38].

На відміну від видів лікувально-оздоровчого туризму в Україні, необхідно розглянути, як вони розвиваються в Європі. Так, у Польщі налічується дев'ять видів бальнеологічних мінеральних вод, у Чехії - вісім, в Угорщині - сім, у Словаччині - шість. У країнах Центральної Європи грязелікування розвинене дещо менше і представлене тільки двома видами лікувальних грязей: сульфідними муловими і торф'яними [42].

Як уже зазначалося вище, крім бальнеологічних і пелоїдних курортних ресурсів, в Україні широко розвинені й кліматичні ресурси. Основними лікувально-кліматичними факторами, що визначають ефект кліматолікування, є температура і тиск повітря, вологість повітря, інтенсивність сонячної радіації та циркуляція повітря.

Говорячи про кліматичні ресурси, насамперед слід згадати про лікувальну дію сонячної радіації. Сонячна терапія ефективно покращує фізичну і розумову працездатність, обмін речовин, вегетативну нервову систему, адаптаційні можливості організму, кровотворення і синтез вітаміну D. Ультрафіолетове випромінювання також захищає організм від вірусів і хвороботворних бактерій, активізуючи фагоцити [37].

Основними методами кліматотерапії є такі:

1. аеротерапія - це вплив атмосферного повітря на організм людини з лікувальною або профілактичною метою. Її можна розділити на цілодобову аеротерапію і повітряні ванни, під час яких свіже повітря подається до тіла

людини. У лікувальних цілях аеротерапія поєднується з гімнастикою, електросонотерапією та геліотерапією.

2. геліотерапія - це так звана сонячна терапія, за якої основною частиною лікування є прямий вплив сонячних променів з лікувальною та профілактичною метою.

3. таласотерапія - це лікувально-профілактичний вплив на організм людини морської води, приморського клімату, морських грязей і водоростей. Таласотерапія охоплює розтирання або обливання морською водою певної температури, перебування у воді понад одну хвилину, купання або плавання в морській воді та інші методи, що розрізняються за інтенсивністю впливу на організм.

4. мікрокліматична рекреація - це використання в лікувальних цілях цінних кліматичних елементів, характерних для певного регіону. Сюди відносяться такі напрями: аероіонотерапія, аерохлорофілотерапія і печеротерапія [55].

Таким чином, клімат в Україні помірно-континентальний. Кліматичні сезонні умови, придатні для туристичного відпочинку, тривають, як правило, 10-11 місяців, що дає змогу туристичному сектору України функціонувати практично безперервно.

Таким чином, туристичний сектор України функціонує практично безперервно. Тому автор вважає за необхідне проаналізувати найбільш придатні для відпочинку регіони України. Найбільш придатними за кліматичними умовами регіонами України є прибережні райони Азовського та Чорного морів, які здебільшого популярні для літнього відпочинку, а також Карпатський і Закарпатський регіони, які підходять як для літнього, так і для зимового відпочинку. Карпатський регіон може прийняти 2 мільйони туристів у будь-який момент часу. Загалом регіон щорічно приймає близько 8 мільйонів туристів і відпочивальників, а також до 12 мільйонів відвідувачів "вихідного дня", що є максимальним показником, який не завдає шкоди навколишньому середовищу регіону [52]. Карпатський регіон славиться своїми кліматичними курортами:

містами Волохта, Яблуниця, Шепоти, Косив, Яремча, Соми, Яшина, Кобилецька Поляна, Славське.

Наступний рекреаційний регіон України розташований на українських рівнинах і вважається найбільш придатним для лікування та відпочинку. Це морські курорти, розташовані на вузькій береговій лінії степової зони (близько 40 км), до яких належать: Бердянськ, Ключка, Маріуполь, Євпаторія, Одеса, Кароліно-Бугаз, Коблево, Очаків, Сахи, Скадовськ, Кременна, Сергіївка, Слов'яногірськ та інші. Цінність цих регіонів полягає в наявності необхідних ресурсів для таласотерапії, аеротерапії, геліотерапії та кінезітерапії.

Лісові та степові райони України займають близько третини (34 %) території країни і славляться приємними та комфортними кліматичними умовами. Вони підходять для широкого спектра рекреаційних заходів, як взимку, так і влітку, але, на жаль, не підходять для розвитку кліматотерапії через постійно мінливі метеорологічні характеристики. Кліматичні зони відпочинку розвиваються переважно в передмістях великих міст (Київ - Конча-Заспа, Пирогово, Черкаси - Соснівка). У Білій Церкві використовуються не тільки кліматичні, а й теплові ресурси, а Литвинівка, Заїрськ і Печера мають сприятливі мікрокліматичні характеристики.

Полісся, навпаки, вельми перспективна для розвитку літнього відпочинку, але сильно постраждала від аварії на Чорнобильській АЕС. Кліматичні курорти Полісся розташовані в Рівненській області (курорт Хорин) і переважно на околицях Києва: у Бучі, Пушці-Водиці, Вальцеві, Святошині, Лютичах і Кравдієво-Тарасовому [30].

Таким чином, проаналізувавши розвиток лікувально-оздоровчих послуг на основі наявних природних ресурсів в Україні, можна з упевненістю сказати, що наявних резервів ресурсів охорони здоров'я достатньо для одночасного поліпшення здоров'я близько 2 мільйонів осіб. Це є важливим чинником, що сприяє формуванню здорового способу життя, поліпшенню загального стану здоров'я та збільшенню тривалості життя. Варто зазначити, що використання цих

ресурсів у рекреаційних і лікувальних цілях базується на глибоких теоретичних здобутках у галузі рекреації та реабілітації, які згодом призвели до важливих практичних розробок.

2.3 Особливості розвитку санаторно-курортного комплексу на сучасному етапі

Україна є однією з провідних країн Європи з точки зору природних, історичних та культурних ресурсів, які можуть викликати великий інтерес у вітчизняних та іноземних туристів.

Природний, історичний та культурний потенціал України є важливим фактором для розвитку туристичної галузі. Галузь підтримує традиції країни, стимулює розвиток народної творчості, відроджує цікаві та смачні кулінарні рецепти і вимагає охорони природи та створення сприятливих соціальних умов для свого функціонування.

Україна належить до країн, особливо багатих на природні ресурси, які ще не повністю використовуються для здоров'я населення. Це цілющий клімат і різноманітні ландшафти, теплі моря, лікувальні грязі, озокерит, віскофіт і мінеральні води. Використання цих ресурсів з лікувальною та рекреаційною метою базується на глибоких теоретичних досягненнях у галузі реабілітаційної та рекреаційної медицини та практичних розробках на їх основі [26].

Багатий і різноманітний ресурсно-ландшафтний потенціал країни, широкий спектр функціонуючих рекреаційних закладів різних форм власності та відомчого підпорядкування, кожен з яких має свої унікальні особливості, вимагають постійного вдосконалення їх діяльності, особливо в сучасних економічних умовах.

В Україні є всі типи курортів, включаючи бальнеологічні, грязьові, бальнеогрязьові та кліматичні курорти.

Більшість санаторно-курортних закладів країни розраховані на повний курс лікування, орієнтуючись на класичний підхід до лікувально-профілактичних та реабілітаційних заходів з точки зору методології, матеріально-технічної бази, підготовки персоналу, менталітету та нормативно-правової бази і ставлення до пацієнта (клієнта). Це є основним досягненням національного санаторного проекту, але також недоречно ігнорувати інші форми санаторно-курортного лікування, на яких може і повинна базуватися санаторно-курортна система. Згідно з чинними клінічними протоколами санаторно-курортного лікування, кількість бальнеологічних процедур, грязевих аплікацій та більшості фізіотерапевтичних процедур становить 10-12 на курс лікування, що є нереальним для 7-14-денного лікувального туру. Сьогодні існує нагальна потреба скоротити тривалість санаторно-курортного лікування та спрямувати його на загальне зміцнення здоров'я та профілактику.

У 2017 році Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року (Розпорядження № 168-р від 16 березня 2017 року). Стратегія спрямована на ефективне використання наявних рекреаційних ресурсів, підвищення рівня міжгалузевого співробітництва, сприяння розвитку ринкових відносин у сфері туризму і курортів та визначення перспектив подальшого розвитку.

У всьому світі туризм і курортна діяльність є однією з найбільш прибуткових і динамічних галузей економіки, стимулюючи розвиток таких секторів, як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, виробництво товарів народного споживання і сільське господарство. Туристична та курортна діяльність є одним з найперспективніших напрямів реструктуризації економіки [32].

Одним із шляхів до цього є організація в нашій країні "лікувально-оздоровчого туризму", який добре зарекомендував себе в санаторно-курортних закладах та регіонах з природними лікувальними ресурсами за кордоном. Для

цього необхідно вирішити організаційні, правові, методичні та економічні аспекти цього питання.

Відповідно до Закону України "Про курорти", санаторно-курортний заклад - це лікувально-профілактичний заклад, що розташований на території курорту і надає громадянам лікувально-профілактичні та реабілітаційні послуги з використанням природних лікувальних ресурсів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 - Класифікація курортів за наявності природних лікувальних ресурсів та їх географічним розташування

Географічне розташування, область	Класифікація курортів
Вінницька	Бальнеологічні
Донецька	Кліматичні, бальнеологічні
Закарпатська	Бальнеологічні
Запорізька	Кліматичні, бальнеологічні
Івано-Франківська	Кліматичні, бальнеологічні
Київська	Кліматичні, бальнеологічні
Львівська	Бальнеологічні
Миколаївська	Кліматичні
Одеська	Кліматичні, бальнеологічні
Полтавська	Бальнеологічні
Харківська	Бальнеологічні
Херсонська	Кліматичні, бальнеологічні

Санаторно-курортне господарство України широко представлене санаторіями різних форм власності та відомчого підпорядкування в різних регіонах України. Для лікування та реабілітації широко використовуються різноманітні природні лікувальні ресурси. Це мінеральні води різного хімічного складу для внутрішнього та зовнішнього застосування, лікувальні грязі, озокерит, віскофіт, глина та попередньо сформовані фізичні фактори.

Кількість санаторіїв в останні роки скорочується; окупація Автономної Республіки Крим у 2014 році, де була розташована значна кількість санаторіїв, сприяла зменшенню кількості об'єктів. Аналогічна ситуація склалася і в частині східної України, а саме в Луганській та Донецькій областях, де багато оздоровчих

закладів припинили свою діяльність через проведення антитерористичної операції [20].

Незважаючи на це, рекреаційні заклади України широко представлені у всесвітньо відомих рекреаційних зонах, таких як Трускавець, Моршин, Миргород, Хмільник, Закарпаття та Одеса, де для лікування та реабілітації широко використовуються природні лікувальні ресурси, надається сучасна лікувально-діагностична база, пропонуються комфортні умови проживання та харчування. На курортах також широко використовуються для лікування та реабілітації природні лікувальні рослинні ресурси. Багато санаторіїв мають басейни, сауни, дитячі майданчики, пляжі, салони краси, спортивні зали з тренажерами, оздоровчі програми, SPA-процедури та широке екскурсійне обслуговування.

Таким чином, як свідчить аналіз, багато здравниць країни вже використовують або мають всі можливості для лікувально-оздоровчого туризму, в тому числі в'їзного. Їх розвиток потребує постійного оновлення та нового будівництва об'єктів інфраструктури, розширення спектру пропонованих послуг та широкого використання природних лікувальних ресурсів.

Згідно зі Звітом про глобальну економічну конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму за 2016-2017 роки, Україна посіла 85 місце зі 138 країн світу. Корупція, політична нестабільність, інфляція, неефективна державна бюрократія та доступ до фінансування були названі найбільш проблемними факторами для ведення бізнесу в Україні. На сьогоднішній день основними перешкодами для всіх видів туристичної діяльності, включаючи лікувально-оздоровчий туризм, є проблеми, пов'язані з безпекою внутрішніх туристів, корупцією, політичною нестабільністю, веденням бізнесу та інвестиційною діяльністю [20]. Фактори, які впливають на перспективи країни щодо медичного туризму, включають:

- рівень розвитку медицини, медичних технологій тощо;
- вартість діагностики та лікування;

- розвиток транспортного та готельного сектору;
- рівень мовної інтеграції;
- законодавча база;
- імідж держави;
- регіональність на карті світу [27].

Розвиток лікувально-оздоровчого туризму також залежить від наявності єдиного національного органу, який повністю контролює ринок медичних та оздоровчих послуг, а не є його незалежною частиною, і який широко рекламує та просуває туристичні продукти на світовому ринку.

З одного боку, лікувально-оздоровчий туризм робить значний внесок у сталий розвиток суспільства, а з іншого - є одним із стабільно зростаючих джерел доходу для держави. Лікувально-оздоровчий туризм є одним з видів туризму, що найбільш динамічно розвиваються у світовому масштабі [32].

Порівняння характеристик ринку медичних послуг в Україні та країнах Центральної Європи показує, що вітчизняний ринок має свої проблеми.

Нам необхідно перейняти їхній досвід організації оздоровчого туризму шляхом створення єдиного органу управління, моніторингу та підтримки курортів, а також шляхом створення законів та нормативно-правових актів щодо базового поняття терміну "оздоровчий туризм" [16, 17, 18, 19, 20].

В якості моделі національної курортно-туристичної дестинації було обрано "Миргородкурорт" ПрАТ "Укрпрофоздоровниця", який об'єднує чотири санаторії - "Полтава", "Хорол", "Миргород" та "Золоті гаї". Санаторій "Миргород" втілює в собі все, що очікують пацієнти від європейського курорту. Це особлива, неповторна енергетика, наповнена силою миргородських джерел, чистим повітрям, щедрою гостинністю курортного персоналу та особливим шармом "української провінції". Санаторій має сучасну лікувально-діагностичну базу, яка налічує понад 300 процедур та аналізів.

"Миргородкурорт" - сучасний бальнеологічний курорт, основними лікувальними ресурсами якого є лікувальні води та торф. Мінеральна вода

широко використовується для питного лікування захворювань органів травлення та обміну речовин, а також для зовнішньої терапії захворювань органів кровообігу, нервової системи та опорно-рухового апарату. Бальнеологічна терапія курорту неодноразово визнавалася найкращою в Україні.

Фізіотерапевтичне відділення оснащено широким спектром обладнання і включає кабінети ароматерапії, спелеотерапії, психотерапії та різних видів лікувального масажу. У кожному санаторії є тренажерний зал, фізіотерапевтичний кабінет та фітнес-зал. Заклади оснащені спортивним обладнанням від виробників світового класу, включаючи велотренажери, гімнастичні тренажери, гімнастичні комплекси та бігові доріжки, а також консультаціями компетентних тренерів. Привабливості курорту додає водний відпочинок. На річці Хорол є добре обладнаний лікувальний пляж на 3 000 місць, човнова станція з човнами та катамаранами, а також два відкритих басейни. На курорті є культурний центр на 1 020 осіб. Завжди доступний широкий спектр розваг на будь-який смак.

"Мільхолод" поєднує в собі традиційну українську гостинність, всі родзинки курортного життя і новітні технології та оздоровчі методики.

У 2013 році на Генеральній асамблеї Всесвітньої федерації гідротерапії та кліматотерапії (FEMTEC) у Греції Миргород був удостоєний звання "Кращий курорт світу" - найвищої нагороди від міжнародної спільноти професіоналів курортної справи.

Виходячи з потенціалу використання досвіду країн Центральної Європи, перспективними напрямками розвитку оздоровчого туризму в Україні є залучення інвестицій, вдосконалення державно-приватного партнерства, вдосконалення та просування системи медичного страхування, просування оздоровчих продуктів та створення брендів курортів [32].

2.4. Вплив лікувально-оздоровчого туризму на стан охорони навколишнього середовища

Функціональне призначення та специфіка курортів і рекреаційних територій визначаються насамперед потенціалом природних ресурсів та умовами їх освоєння. Водночас важливим чинником, який гарантує розвиток рекреації та курортотерапії, а отже, і курортів та рекреаційних комплексів, є стан довкілля, що зумовлює необхідність розроблення організаційно-економічних механізмів екологічного регулювання на курортах. Подолання проблем еколого-економічної взаємодії в курортній сфері є одним з актуальних завдань сталого розвитку Криму [18].

Теоретичні засади сталого розвитку України та рекреаційно-регіональної системи, включно з управлінням природоохоронною діяльністю та екологічним регулюванням, розроблено вітчизняними вченими Векуличем О.О., Лук'янініним В.О., Шевчуком В.Я., Дробноходом М.І., Галушкіною Т.П. та ін. Проте демонстрація проблем сталого розвитку та механізмів екологічного регулювання на курортах є науково обґрунтованою. Перехід суспільства до сталого розвитку зумовлений цілеспрямованими змінами в соціальній та економічній сферах і поліпшенням стану довкілля. Відмінності в екологічних, економічних і соціальних умовах в окремих регіонах.

Поєднання природних лікувально-рекреаційних ресурсів в одному регіоні або на одній території дає змогу віднести цю територію до санаторно-курортної або курортної [18]. Від різноманітності рекреаційних ресурсів залежить рівень курортно-рекреаційного потенціалу території, потенціал її економічного розвитку та показники для створення повномасштабного курортно-рекреаційного комплексу.

Курортно-рекреаційні комплекси мають складну структуру і базуються на природних лікувальних ресурсах, рекреаційних об'єктах різних характеристик і спеціалізації, допоміжних та обслуговуючих виробництвах, трудових ресурсах та об'єктах інфраструктури. Курортні райони характеризуються стійкими зв'язками, зокрема промисловими, компактністю (єдністю) регіону та єдиною системою управління.

Екологічний стан кожного курортного регіону залежить від його природних особливостей, потоку забруднювальних речовин від господарської діяльності економічних агентів та ефективності природоохоронних заходів.

Необхідною умовою розвитку курортно-рекреаційних комплексів є нормативний стан довкілля, що потребує розроблення регіональної екологічної програми. Під час розроблення екологічних програм, що стосуються цілей, завдань та очікуваних результатів планованої діяльності, обов'язково визначають показники, які забезпечують інформаційну базу для ухвалення управлінських рішень, як у сфері природокористування, так і в розвитку курортно-рекреаційних територій загалом.

У сучасній практиці екологічний стан будь-якої території визначається такими показниками, як кількісні параметри, наприклад, використання окремих видів природних лікувальних ресурсів, кількість забруднюючих речовин, що надходять у навколишнє середовище, тощо, для характеристики розвитку курортів і рекреаційних комплексів - кількість відпочивальників, цілорічна й максимальна місткість місць та їхня доступність, а також наявність і обсяг надходжень до бюджету [14].

Визначення показників сталого розвитку є особливо важливим для забезпечення екологічної безпеки, практичного планування природоохоронної діяльності на курортах, розроблення механізмів досягнення цілей та прийняття

ефективних управлінських рішень. Це кількісні або якісні характеристики соціально-економічних процесів і стану довкілля, які можуть бути використані для оцінювання відповідності функціонування складних природних і соціально-економічних систем, таких як курорти та рекреаційні комплекси, принципам сталого розвитку. Без вибору індикаторів неможливо сформулювати стратегії розвитку, розробити та реалізувати плани дій, порівняти альтернативні варіанти господарської діяльності в рамках конкретних регіонів, провести порівняльний аналіз розвитку курортно-рекреаційних комплексів, сформованих у регіонах країни відповідно до стратегій сталого розвитку.

Критерії вибору індикаторів сталого розвитку визначено в документі Комісії ООН зі сталого розвитку. Індикатори можуть бути модифіковані відповідно до регіональних особливостей, пріоритетів і цілей. Найповніше критеріям і цілям забезпечення екологічної безпеки та ефективного управління розвитком курорту відповідають групи природних ресурсів, економічних, екологічних і соціальних індикаторів.

У зв'язку з цим доцільно насамперед звернути увагу на критерії, які лежать в основі багатьох видів професійної планувальної роботи з розміщення та оптимальної організації санаторно-курортних комплексів, раціонального використання лікувальних природних ресурсів та оцінки стану довкілля [14].

Інакше кажучи, для оцінки екологічних чинників на кожній території доцільно враховувати гранично допустимі концентрації забруднювальних речовин і величину фізичних чинників впливу (шум, електромагнітне випромінювання та ін.), а також дані про кількість забруднювальних речовин і розміщення відходів.

Крім того, ми вважаємо, що для визначення ефективності курортно-рекреаційного комплексу можна використовувати техніко-економічні показники,

які застосовують під час аналізу регіональної організації економіки. Це розрахунок супутніх витрат на виробництво одиниці товарів і послуг. Переважно визначати витрати окремих ресурсів на виробництво продукції санаторію у вартісному або натуральному вираженні [14].

До таких показників для аналізу розвитку курортних територій належать ресурсоемність (конкретних природних лікувальних ресурсів), енергоемність, трудоємність, водоемність, активоемність, капіталоемність і вартість санаторно-курортних і рекреаційних послуг у регіоні.

Зміни в системі управління економікою у зв'язку з чинним законодавством у сфері регіональної автономії значно підвищують відповідальність у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та використання природних ресурсів. У контексті регіонального природокористування вони мають реалізовуватися регіональними органами влади з урахуванням національних принципів екологічної політики та цілей регіонального розвитку [14].

Індикатори можна поділити на такі групи:

- Загальні дані (площа регіону, чисельність населення, кількість працівників);
- Природні ресурси (оцінка пляжів, мінеральних джерел, лікувальних грязей, водних джерел тощо; ресурсоемність послуг);
- Економіка (кількість підприємств загального профілю, кількість санаторіїв і пансіонатів у регіоні, кількість рекреантів, бюджетні доходи від конгломератів, енергоемність тощо).
- Довкілля (стан довкілля, викиди забруднювальних речовин у навколишнє середовище, антропогенне/рекреаційне навантаження тощо).

– Суспільство (кількість зайнятих у галузі, трудомісткість вироблених послуг тощо).

Інформаційне забезпечення оцінки сталого розвитку курортів має ґрунтуватися на аналізі даних Національного реєстру природних лікувальних ресурсів і природних територій курортів, екологічного моніторингу, що здійснюється на території, та статистичної звітності виробничих, курортних і природоохоронних підрозділів. Виокремлення та групування оціночних показників дає змогу провести комплексний аналіз для визначення оптимальних параметрів рекреаційної місткості курортів і запобігання екологічним загрозам та нераціональному використанню природних лікувальних ресурсів.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми розвитку та ефективного функціонування вітчизняного лікувально-оздоровчого туризму

Україна володіє унікальними природно-географічними (геологія, рельєф, води, клімат, ландшафт), природно-антропогенними (національні парки, природні та біосферні заповідники, заказники, пам'ятки природи, дендрарії, ботанічні сади, зоопарки) і соціально-історичними (архітектура, історія, біосоціум, події) рекреаційно-туристичними ресурсами. Водночас ступінь використання цього потенціалу вельми обмежений, що є негативним чинником з огляду на низький внесок рекреаційного туризму в розвиток людського потенціалу країни та формування низки важливих параметрів макроекономічного зростання. Це кількість підприємств, зайнятість, інвестиції та ВВП. Крім того, не використовується потенціал рекреаційного туризму в Україні для стимулювання економічного розвитку регіонів, отримання доходів, поліпшення якості життя місцевого населення в приморських і віддалених районах та підвищення їхньої інвестиційної привабливості.

Незважаючи на вищесказане, на жаль, Україна продовжує знижувати потенціал власних санаторно-курортних закладів, і відновлення як попиту, так і пропозиції відповідних послуг не лише допоможе стримати пов'язані з цим негативні тенденції, а й, навпаки, сприятиме збільшенню кількості наявних санаторіїв, пансіонатів і оздоровниць серед них, модернізуватиме їхню матеріально-технічну та технологічну інфраструктуру, а також стане рушійною силою для збільшення обсягів в'їзного туризму.

Незважаючи на наявність воістину унікальних і різноманітних природно-кліматичних умов і ресурсів, історико-культурної спадщини, народних традицій і створеної в колишніх країнах системи рекреаційних, лікувально-оздоровчих

закладів, які в сукупності формують величезний потенціал для розвитку туризму загалом та рекреаційного туризму зокрема, на теперішній час ситуація є вкрай критичною: якщо на початку 2010-х років в Україні налічувалось більше 200 санаторіїв, 130 дитячих санаторіїв, близько 20 баз відпочинку, 15 цілорічних дитячих садочків та санаторіїв, то на сьогодні ситуація є критичною. Таким чином, загальне кількісне скорочення об'єктів рекреаційного туризму та відпочинку становило 15-20%. Однак слід підкреслити, що погіршення ситуації та пов'язані з цим проблеми у сфері матеріально-технічної бази, її модернізації та відповідності сучасним стандартам прогресу у багато разів більші. Фактично збереглися лише близько 25-30% того потенціалу, який був на початку незалежності України.

Така ситуація закономірно призвела до рішучого зниження попиту на послуги зон відпочинку та рекреаційних об'єктів для населення країни. У сучасних реаліях анексії Автономної Республіки Крим та повномасштабної війни Україна ще більше втратила значну кількість таких об'єктів. Зрозуміло, більшість із цих об'єктів затребувані на півдні України, оскільки розташовані поблизу узбережжя і моря.

Тому зараз вкрай важливо не тільки сприяти розвитку рекреаційного туризму, а й підтримувати та відновлювати потенціал наявної системи рекреаційних зон. Щодо другого напрямку, то слід зазначити, по-перше, що територія України має дуже великий потенціал, ресурси та можливості практично без бар'єрів, а по-друге, що стимулювання цих процесів з боку центральних та місцевих органів влади може стати потужною рушійною силою для розвитку малого та середнього бізнесу як важливого невикористаного внутрішнього ресурсу для розвитку регіональних економік слід зазначити, що це може бути важливим невикористаним внутрішнім ресурсом для розвитку регіональної економіки слід зазначити, що це може бути важливим невикористаним внутрішнім ресурсом для розвитку регіональної економіки. Тому дедалі актуальнішим стає завдання розроблення та реалізації ефективних

заходів державної політики, спрямованих на збереження елементів комплексу рекреаційних центрів і зон відпочинку в Україні та її регіонах, а також на розширення сфери їхньої діяльності в майбутньому.

Стратегічні пріоритети державної політики в цьому контексті включають:

- підвищення конкурентоспроможності окремих закладів та сектору рекреаційних центрів загалом у регіонах і територіях України;
- узгоджене та ефективне використання всіх видів ресурсів та активів курортного сектору, насамперед економічних, соціальних, інвестиційних та інноваційних;
- покращення інфраструктури курортів і зон відпочинку та забезпечення їхньої якості;
- подальший розвиток інформаційної інфраструктури системи рекреаційно-туристського сервісу.

Застосовувані інструменти державної політики для збереження потенціалу санаторно-курортного комплексу України та переходу його до відновлюваного розвитку включають у себе наступне:

- запровадження податкових стимулів, зокрема пільгової довгострокової оренди земельних ділянок для будівництва нових санаторно-курортних комплексів та їх інфраструктури;
- просування нових оздоровчих програм та інноваційний розвиток технологічної бази санаторно-курортної діяльності, що сприяє диверсифікації туристичного продукту;
- підвищення рівня доступності фінансово-кредитних ресурсів для суб'єктів санаторно-курортної діяльності, зокрема, пільгових кредитів;
- підвищення рівня та стандартизація якості управління розвитком суб'єктів та об'єктів сфери санаторно-курортних послуг;
- модернізація наявних санаторіїв і зон відпочинку шляхом реалізації ефективних програм державно-приватного партнерства, концесій тощо.

Що стосується національної політики сприяння розвитку рекреаційного туризму в Україні, то ми вважаємо, що цей сектор має бути включено до регіональних місцевих програм сприяння розвитку малого та середнього бізнесу. Підставою для такого висновку є той факт, що рекреаційний туризм є дуже перспективним і малоінвестиційним сектором для організації та ведення бізнесу місцевим населенням, особливо в сільській і віддаленій місцевості, і хорошим варіантом для стимулювання місцевого економічного розвитку в Україні.

Крім того, щоб забезпечити розвиток малого та середнього бізнесу в цьому виді економічної діяльності, необхідно використовувати переважно традиційні класичні та державні інструменти політики для стимулювання ділової активності місцевого населення.

Для того щоб мотивувати місцеву владу до вжиття заходів щодо розвитку рекреаційного туризму, необхідно покращити її фінансові можливості, або за рахунок збільшення частки податкових надходжень, що залишаються в місцевих бюджетах, або за рахунок включення цих коштів до національних програм підтримки підприємців.

Для вдосконалення регуляторної політики та усунення монополій і корупції у відносинах влади та бізнесу, що є найсуттєвішими перешкодами для розвитку бізнесу загалом та рекреаційного туризму зокрема, необхідно створити робочу групу з представників громадських та колективних бізнес-організацій для моніторингу рішень адміністративних органів і посилення їхньої гласності й контролю, забезпечити рівний доступ усіх підприємств до місцевих ресурсів і сформувати прозору систему взаємовідносин між підприємствами. З метою посилення управлінських функцій місцевих органів влади в напрямі створення безпечного ділового середовища для розвитку малого бізнесу, особливо в секторі рекреації та оздоровчого туризму, необхідно реалізувати такий комплекс заходів:

- забезпечити керований розвиток місцевих підприємницьких ініціатив у сфері туризму та супутніх послуг;

- підготувати інформаційний реєстр про підприємницьке середовище в регіоні (про діючі підприємства, їхню виробничу та економічну історію, регіональні та галузеві об'єднання (кластери) і динаміку їхнього розвитку, рівень конкурентоспроможності та загальну продуктову спрямованість;

- планувати розвиток туристичних кластерів і підвищувати їхню конкурентоспроможність;

- сприяти розвитку системи менеджменту якості в туризмі, особливо рекреаційному, шляхом фінансування (субсидування) частини витрат підприємств на впровадження системи менеджменту якості та створення централізованої системи проведення аудиторських процедур для підприємств;

- просування принципів підприємницької діяльності в соціальному та діловому середовищі через організаційну та фінансову підтримку громадських і колективних підприємницьких організацій для надання консультаційних, навчальних і методичних послуг, поширення позитивного підприємницького досвіду під час будівництва нових об'єктів рекреаційного туризму та розвитку наявних об'єктів. Ці заходи включають в себе інформаційні телевізійні програми, комунікаційні та навчальні заходи, поширення роздаткових матеріалів.

Ці та інші заходи в галузі політики стимулювання розвитку рекреаційного туризму дадуть змогу не тільки збільшити кількість і масштаби туристичної діяльності, зокрема рекреаційної та ділової, а й забезпечити активізацію і розвиток підприємництва в сільській місцевості та районах, віддалених від міських агломерацій.

3.2. Тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму

Лікувально-оздоровчий туризм нині активно розвивається і є однією з найперспективніших і найпривабливіших галузей в Україні. У сучасних складних умовах населення все більше вимагає високої якості медичних послуг.

Ринок медичних послуг є одним із найстабільніших видів туристичного ринку в Україні, а також пріоритетним сектором, який найбільше потребує узгодженого розвитку та підтримки.

Обираючи оздоровчий та велнес-туризм, туристи отримують змогу одночасно відпочити, покращити свою зовнішність і фізичний стан та, за потреби, отримати медичну допомогу.

Однак для того, щоб краще зрозуміти переваги та перспективи лікувально-оздоровчого туризму, важливо зрозуміти основні проблеми, з якими стикається туристичний сектор України, а саме: скорочення туристичного потоку в Україну, відтік інвестицій з українського туристичного ринку, туристична небезпека в деяких регіонах України, значні туристичні ушкодження та руйнування інфраструктури, недостатня інформація щодо поточного стану туристичних об'єктів у різних регіонах України, недостатня туристична інформація, а також недостатня кількість туристичних об'єктів у різних регіонах України.

Розвиток лікувально-оздоровчого туризму у світі, а також постійна незадоволеність іноземних туристів якістю, рівнем і вартістю медичних послуг у власних системах охорони здоров'я породили нове зіткнення міжнародної конкурентоспроможності національних економік, і останніми роками медичний та оздоровчий туризм став одним з основних конкурентних елементів ефективної сервісної економіки. Він став позиціонуватися як один із ключових конкурентних елементів ефективної економіки послуг. Асоціація медичного туризму оцінює світовий ринок медичного туризму в мільярди доларів і прогнозує щорічне зростання на 25 % протягом наступного десятиліття [32]. Водночас Всесвітня

туристська організація ООН (ЮНВТО) визнала лікувально-оздоровчий туризм одним із найперспективніших напрямів розвитку туризму.

Таким чином, існують перспективи подальшого швидкого відновлення туристичної галузі.

Одним словом, незважаючи на всі труднощі, Україна має великі перспективи стати одним з основних ринків в'їзного лікувально-оздоровчого туризму. Наша країна вже має хорошу репутацію як постачальник медичних послуг, що поєднують ціну і якість. У результаті лікування, реабілітація та відпочинок в Україні набули значної популярності серед туристів із Західної Європи, Великої Британії, США та Ізраїлю. Їх приваблює Україна з кількох причин.

По-перше, вартість медичних послуг в Україні на 40-70% дешевша за аналогічні послуги в розвинених європейських країнах (Німеччині, Польщі та ін.), Ізраїлі та США, а якість і рівень комфорту не поступаються багатьом зарубіжним медичним установам. Така різниця у вартості частково пояснюється тим, що в Німеччині та Ізраїлі, крім послуг, що надаються, стягується додаткова плата за оцінку статусу і репутації установи. Існує великий в'їзний потік туристів зі США, Європи, Азії, Перської затоки та Африки, які їдуть в Україну, щоб отримати дешевші медичні послуги. Таким чином, іноземні туристи мають можливість заощадити майже 80 % своїх витрат, користуючись українськими послугами, навіть з урахуванням вартості проїзду та проживання. Варто зазначити, що загалом ціни на українські послуги для іноземних туристів лише незначно відрізняються від цін на послуги для українців. Слід зазначити, що в майбутньому такі великі відмінності у вартості медичних послуг можуть бути використані як конкурентна перевага при визначенні цінових стратегій у маркетинговій ціновій політиці санаторіїв.

По-друге, рівень медичного обслуговування в українських здравницях перебуває на високому рівні. Деякі українські медичні заклади сертифіковані на відповідність необхідним міжнародним вимогам і підтверджують свою

спроможність надавати якісну діагностику та лікування, що дає їм змогу пропонувати іноземним гостям передовий рівень медичного обслуговування та послуг. Варто також зазначити, що в Україні працюють висококваліфіковані та досвідчені лікарі, більшість з яких постійно підвищують свою кваліфікацію та проходять стажування у США та Європі.

По-третє, в Україні добре розвинена інфраструктура з новітніми технологіями та сучасним обладнанням. На відміну від інших країн, в Україні є кілька санаторіїв і реабілітаційних центрів для відновлення дорослих і дітей із ДЦП. Важливо, щоб усі санаторії та реабілітаційні центри були легко доступні для відвідувачів. Слід також враховувати, що туристична інфраструктура України значно покращилася після Євро-2012 та пісенного конкурсу "Євробачення-2017".

Нарешті, поєднання оздоровлення та відпочинку/туризму. Хоча якісне медичне обслуговування є ключовим фактором для лікувально-оздоровчих туристів, Україна також пропонує їм можливість для мандрівок та відвідування нових туристичних напрямків. Наявність організованого дозвілля є додатковою перевагою для іноземних туристів, оскільки Україна є другою за величиною країною в Європі та має величезну кількість туристичних напрямків.

Приїзд іноземців в Україну дуже зручний, оскільки країну обслуговують три автомагістралі.

У Львівській області діють три міжнародні транспортні коридори: Трієст-Любляна-Бухарест-Будапешт-Львів, Берлін-Дрезден-Вроцлав-Львів-Київ і Європа-Азія). Крім того, МТК № 5 проходить через Закарпатську область за маршрутом Лісабон-Трієст-Любляна-Будапешт-Київ-Волхолад, з'єднуючи національні мережі залізниць, автомобільних доріг і річок у Східній і Західній Європі. Крім того, Україна має розгалужену мережу внутрішніх і міжнародних транспортних маршрутів та міжнародних авіаперевезень. Важливим фактором для розвитку в'їзного туризму є наявність кордонів, які складаються з п'яти країн та 43 контрольних-пропускних пунктів [11]. Усе це позитивно впливає на залучення вітчизняних та іноземних туристів в оздоровчий туризм.

Незважаючи на недосконалість законодавчої бази в Україні та кризу в системі охорони здоров'я, Україна, як і раніше, пропонує конкурентоспроможні медичні послуги за співвідношенням ціна/якість. На думку автора, в Україні налічується близько 120 лікувально-оздоровчих закладів для іноземців, і слід зазначити, що щорічно близько 60 000 іноземних туристів відвідують Україну з метою оздоровчого туризму [17]. Той факт, що довоєнна Україна, завдяки величезному потенціалу своїх курортів із лікувальними грязями та мінеральними водами, мала всі можливості стати перспективним майбутнім учасником міжнародного медичного туризму з акцентом на лікування й реабілітацію, і зробити свій внесок у позитивний розвиток медичного туризму в країні та за кордоном. Реабілітаційна медицина в Україні викликає великий інтерес у іноземців. У зв'язку з цим Київ уже два роки поспіль (2020 і 2021) бере участь у Global Healthcare Travel Forum.

Не тільки Київ, а й інші регіони України (Львівська та Дніпровська області) та потенціал медичних закладів у них активно просуvalи в цей період. Так, було сформовано кластери медичного та оздоровчого туризму у Львові та Дніпрі; у серпні 2020 року відбувся перший Форум оздоровчого туризму Львівської області, в якому взяли участь компетентні лікарі-фахівці з Львівської області, ОАЕ, Саудівської Аравії, Кувейту, Бахрейну, Катару та Кавказу, зібрались постачальники послуг оздоровчого туризму з Центральної Азії [11].

Важливим аспектом ефективного управління рекреаційними територіями є формування ринкової стратегії підприємств відповідно до економічних, природних і соціальних характеристик рекреаційної території. Стратегічне управління сектором рекреаційних територій спрямоване на організацію потенціалу об'єктів відповідно до ринкових умов з метою забезпечення ефективного розвитку рекреаційних територій.

З цією метою в Україні розроблено Національну економічну стратегію України до 2030 року, в якій медичний та оздоровчий туризм розглядають як один

із п'яти пріоритетних векторів для створення проєктів світового рівня, що фінансуватимуться в рамках нової спеціальної національної програми [11].

Розроблення національної стратегії розвитку курортно-рекреаційної діяльності в Україні на сьогоднішній день є доцільним з таких причин: необхідність масштабного оздоровлення населення України; забезпечення ефективної взаємодії органів державної влади та суб'єктів України щодо раціонального використання та збереження природно-рекреаційних ресурсів; внесок українських курортів і рекреаційних центрів у соціально-економічний прогрес і інтеграцію України у світ; національне і міжнародне значення прискорення та розвитку курортології в Україні.

Водночас уже зараз ведеться робота з покращення іміджу України. Зокрема, проєкт TravellUkraine. Це стратегія просування України за кордоном, що включає рекламну програму розвитку туризму. за підтримки DART було розроблено програму розвитку в'їзного туризму, організовано форуми та маркетингові кампанії з просування курортів України. 2022 рік. План також передбачав реалізацію глобального іміджевого проєкту, що мав презентувати туристам відмінні послуги та фокусні зони і зробити український туристичний бренд прибутковим [11]. Це сприяло б початку масштабних змін на туристичному ринку України.

Варто зазначити, що ринок оздоровчого туризму в останні роки кардинально змінився. Традиційні курортні об'єкти поступово перетворюються на багатофункціональні оздоровчі центри, які тепер не призначені винятково для людей похилого віку з проблемами зі здоров'ям, а розраховані на широке коло споживачів, які хочуть відпочити й поправити здоров'я. Є дві найважливіші причини такої зміни в курортних центрах. Перша - це зміна попиту на медичні послуги. Здоровий спосіб життя стає дедалі поширенішим, і у зв'язку з останніми подіями в усьому світі зростає кількість людей, які хочуть зберегти своє здоров'я і потребують антистресових реабілітаційних програм. На думку багатьох експертів, саме це стане запорукою успіху оздоровчого туризму в 21 столітті.

Ще одна причина зміни напрямку діяльності курортів - поступова втрата традиційної фінансової підтримки з боку муніципалітетів і держави. Для того щоб охопити нові сегменти споживчого ринку і залучити нових туристів, здравницям необхідно диверсифікувати свої продукти. Тому, зберігаючи основну лікувальну функцію, вони вдосконалюють програму перебування туристів за рахунок проведення різноманітних спортивних і культурних заходів, пропонують широкий спектр рекреаційних послуг і гнучкіше визначають тривалість оздоровчих і лікувальних курсів [11].

Відповідно до міжнародного досвіду роботи оздоровниць та з метою активного впровадження передових міжнародних стандартів і принципів оздоровчого туризму на території українських оздоровниць розроблено такі рекомендації з управління українськими оздоровницями:

1. укладати комплексні договори на користування медичними послугами в різних варіантах (1-2 рази на тиждень або 3-4 рази на тиждень)
2. розробляти індивідуальні програми тренувань, які мають проводитися під контролем інструктора;
3. проведення силових та аеробних тренувань у тренажерних залах;
4. розробка різних видів аеробіки для людей з різним рівнем фізичної підготовки та підготовка комбінованих тренувань для жінок і чоловіків, наприклад, для розвитку гнучкості;
5. впровадити аквааеробіку в басейнах різної глибини для різних вікових груп мандрівників;
6. удосконалити систему оздоровчих послуг сучасними програмами з урахуванням наявної матеріально-технічної бази;
7. розвивати туризм на короткі відстані в період лікування в санаторіях;
8. систематично вдосконалювати мережу велосипедного, пішого, кінного туризму та скандинавської ходьби, створювати нові туристичні маршрути;
9. враховувати популярність кожної послуги при будівництві та розвитку сучасних санаторно-лікувальних структур;

10. розвивати гіпнотерапію та пішохідний туризм;
11. звернути увагу на використання матеріалів і технічного обладнання в "мертвий сезон" санаторію [11].

Автор вважає за необхідне наголосити на тому, що, за оцінками експертів, ринок лікувально-оздоровчого туризму щорічно зростає на 20 %, і ця тенденція спостерігатиметься ще довгі роки. Це зумовлено високим попитом суспільства на якісні послуги та державними стимулами для розвитку цієї галузі. Виходячи з цього, багато країн постійно вдосконалюють наявну туристичну інфраструктуру та чинну законодавчу базу в окремих регіонах для залучення цього виду туристів.

Варто зазначити, що лікувально-оздоровчий туризм має великий потенціал і нині виокремлюється в окремий сегмент туристичного ринку з безліччю інвестиційних можливостей, починаючи від готельних проєктів світового класу, що примикають до лікувально-оздоровчих закладів, і закінчуючи вже створеними спеціалізованими комплексами з певними змінами в структурі послуг. Стрімко зростаючі рекреаційні потреби суспільства та попит на якісний відпочинок у курортних зонах сприяли трансформації звичних санаторно-курортних проєктів у сучасну систему курортного відпочинку, спрямовану на оздоровлення людини. Таким чином, відродження медичної профілактики в курортних зонах є одним з основних напрямів удосконалення та розвитку системи охорони здоров'я.

На думку експертів, розвиток в Україні інноваційних оздоровчих центрів - рекреаційних зон у рекрополісах, рекропарках, курортних містах і оздоровницях (Полісся, Карпати, Чорне море, Азовське море) - дасть змогу сформувати загальнонаціональну оздоровчу мережу, пов'язану з міжнародним співтовариством. Оскільки Україна володіє важливими соціокультурними, природними та географічними рекреаційними ресурсами, прямі дії в напрямі поліпшення роботи українських санаторіїв і курортів мають бути здатні перетворити курортну справу на конкурентоспроможний і високоприбутковий сектор економіки [11].

Сучасні соціально-економічні та політичні тенденції надали курортам значну організаційну та економічну свободу, але при цьому поставили їх у досить складну ситуацію. Зміна власника підвищила рівень комфорту та сервісу в санаторно-курортних закладах, розширила спектр пропонованих послуг і стимулювала інвестиційну активність. Таким чином, згідно з аналізом дослідження санаторіїв, більшість здравниць країни мають усі можливості для розвитку внутрішнього та в'їзного оздоровчого туризму. Для цього необхідне постійне розширення спектра послуг, створення системи просування та збуту турпродукту, наявність кваліфікованої робочої сили зі знанням іноземних мов, регулярна модернізація інфраструктури та впровадження передових інновацій, а також популяризація природних лікувальних ресурсів.

У країнах Центральної Європи потенціал розвитку внутрішнього оздоровчого туризму охоплює залучення інвестицій на цей ринок, удосконалення державно-приватного партнерства, будівництво нових і капітальний ремонт старих об'єктів, удосконалення систем медичного страхування та їхнє подальше просування, просування маркетингу оздоровчих продуктів і створення брендів оздоровчих курортів. Реалізувавши ці напрями, Україна матиме чудовий потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму та в перспективі отримає чудову можливість для розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Як уже відомо, лікувально-оздоровчий туризм у світі вважається одним із ключових чинників соціально-економічного розвитку. Сьогодні дедалі більше людей воліють поєднувати відпочинок з особистим лікуванням; за даними Global Wellness Economy Monitor, цей вид туризму є глобальною індустрією вартістю 4,2 трильйона доларів США. Водночас, згідно з аналітичним звітом Share & Trends and Medical SPA Market Size, до 2026 року світовий ринок медичних СПА-салонів зросте до 33,9 мільярда доларів США. Загальний світовий темп зростання становить 13,8% [11].

Автор зазначає, що управління санаторно-курортними системами потребує всебічного вивчення потреб туристів під час їхнього лікування та відпочинку на

курорті з метою вдосконалення процесу створення, просування та реалізації санаторно-курортних продуктів на конкурентному ринку для збільшення прибутку та досягнення інших цілей

Спільними цілями курортного маркетингу в управлінні оздоровницями є насамперед збереження власних позицій на ринку курортних послуг, вихід на нові ринки та отримання високого прибутку, а також диверсифікація асортименту і розвиток соціальних завдань. Основна мета курортного маркетингу - відповідність функцій, пропонованих об'єктами, потребам споживачів рекреаційних послуг.

Комплекс курортного маркетингу складається з п'яти основних елементів (продукт, ціна, просування, місцеположення і людські ресурси), які формуються на основі аналізу проведених маркетингових досліджень [34]. Відповідно до цього розробляються маркетингові програми, що визначають ринкові перспективи рекреаційних продуктів і напрямок їхнього впливу на конкретні сегменти ринку. Існують певні елементи курортного маркетингу в секторі послуг центрів відпочинку та курортів. Тому прийняття курортами маркетингових стратегій неминуче призводить до змін у методах і підходах, що використовуються для створення та функціонування організаційної структури центру відпочинку.

Участь України в міжнародних туристичних виставках відкриває нові можливості для країни: у лютому 2022 року, на жаль, Україна не змогла взяти участь у всесвітній туристичній виставці в Дубаї, але наприкінці минулого року вона взяла участь у туристичній виставці у Варшаві, а наприкінці січня в Мадриді. Виставка пройшла в Мадриді наприкінці січня.

Для розвитку оздоровчого туризму, на думку автора, нині доцільніше не лише брати участь у міжнародних виставках, а й активніше розвивати санаторно-курортне оздоровлення пільгових груп населення, людей, які постраждали від COVID-19, і військовослужбовців, які отримали травми під час проходження військової служби. Варто зазначити, що зараз серед курортів спостерігається

тенденція пропонувати психологічну реабілітацію дорослим і дітям. Це може підвищити попит на спеціальні програми в санаторіях, що поєднують активний відпочинок і реабілітацію. Наразі організація лікування в санаторно-курортних закладах підпорядкована Державній соціальній службі України, яка була створена 2020 року і координується Міністерством соціальної політики.

Як уже згадувалося вище, середня вартість лікування в санаторіях на сьогоднішній день становить від 800 до 1 200 гривень на добу, з огляду на те, що мінімальний термін перебування в санаторії становить 12 днів. Таким чином, вартість 12-денної путівки становить від 10 000 до 11 000 гривень. Для деяких людей такий відпочинок виявляється недоступним через цінову політику. Тому в Україні громадяни з інвалідністю та ті, хто надає державі особливі послуги, можуть відпочивати в санаторіях і пансіонатах безкоштовно. Водночас ветерани праці та постраждалі від аварії на Чорнобильській АЕС не мають права на безоплатне лікування, але можуть отримати компенсацію за санаторно-курортне лікування. Станом на початок 2021 року кількість інвалідів, які перебували на обліку для отримання санаторно-курортного лікування, становила 137,9 тисячі осіб, у той час як кількість осіб, які надають Україні спеціальні послуги, становила лише 20 [20].

В Україні також діє державна програма з організації санаторно-курортного лікування учасників антитерористичної операції, учасників Революції Гідності, учасників стримування збройної агресії російської федерації та членів їхніх сімей.

Органи соціального захисту населення надають путівки до спеціалізованих санаторіїв для інвалідів та ветеранів війни. У санаторій "Перемога" (м. Київ) виділено 2 778 путівок, у санаторій "Салют" (м. Одеса) - 4 793, у санаторій "Слава" (м. Милгород) - 2 550, у санаторій "Батьківщина" (м. Турскавець) - 3 740. За даними санаторіїв, станом на 2021 рік у цих закладах проходять лікування 10,6 тис. пільговиків, зокрема 6,3 тис. інвалідів. Таким чином, у 2021 році за спеціально розробленою бюджетною програмою пільгові видатки становили

245,6 млн грн, що дало змогу поправити здоров'я 18,5 тис. представників пільгової категорії населення [17].

Водночас держава приділяє велику увагу оздоровленню дітей. В Україні путівки надаються дітям, які потребують спеціальної соціальної підтримки. У результаті частка спеціалізованих санаторіїв для дітей в Україні становить 38,5 % від загальної кількості санаторіїв. Ці заклади насамперед спрямовані на тривалу реабілітацію та лікування дітей різного віку.

З появою та швидким поширенням COVID-19 по всьому світу медичні працівники повинні були вжити запобіжних заходів, щоб швидко діагностувати та, за можливості, запобігти інфекції та надати пацієнтам необхідну спеціалізовану допомогу, а також провести вторинну профілактику та подальшу реабілітацію всіх пацієнтів. Зрештою, існують документальні докази того, що незалежно від перебігу коронавірусної інфекції, захворювання може спричинити серйозні ушкодження більшості систем і органів (наприклад, мозку, легень, серця, нирок, травної та судинної систем) у пацієнтів, які перенесли COVID-19. Виходячи з цього, авторка вважає, що реабілітацію людей, інфікованих коронавірусом, потрібно включити в програми санаторно-курортного лікування.

Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), програми реабілітації після КОВІД зазвичай орієнтовані на пацієнта і включають у себе дихальну гімнастику, фізичні вправи, бальнеотерапію, кліматотерапію, працетерапію, озонотерапію, масаж і апаратну фізіотерапію.

На думку зарубіжних авторів, курорти є досить сприятливим середовищем для реалізації реабілітаційних стратегій для пацієнтів, які постраждали від COVID-19. Використання переваг і різноманітних можливостей вітчизняних курортів у вигляді розвиненої медичної інфраструктури, кадрового, матеріального й технологічного потенціалу, великих природних лікувальних

ресурсів і, звісно, необхідних засобів для фізичної, медичної та психологічної реабілітації позитивно позначиться на комплексному відновленні пацієнта [11]. Найкращим способом ефективної реалізації цієї мети є мережа оздоровчих центрів із розвиненою лікувально-діагностичною інфраструктурою.

В Україні реабілітацію після COVID-19 уже проводять у таких санаторно-курортних закладах: клінічний санаторій "Аркадія" (Одеса), санаторно-готельний комплекс "Дніпро Бескид" (Трускавець), Центр медичної реабілітації МВС України "Південний" (Хмельник), Центр медичної реабілітації ім. І.І.Леонтєєва (м.Хмельник), Дитячий спеціалізований санаторій ім.І.Леонтєєва (м.Хмельник), Центр медичної реабілітації ім.І.Леонтєєва (м.Хмельник), Дитячий спеціалізований санаторій "Джерело" та санаторій "Перлина Поділля" (Хмельницька область, м. Сатанів), Центр медичної реабілітації та курортології Міністерства охорони здоров'я України Поліклініка інституту.

Тому автор вважає, що українські санаторії та пансіонати підходять для реабілітації пацієнтів, які страждають на COVID-19.

Крім того, не можна не зважати на той факт, що з початком воєнних дій в Україні збільшується кількість військовослужбовців, які дістали бойові травми й поранення і, як наслідок, страждають на нервово-психічні розлади, а також кількість цивільного населення, яке постраждало внаслідок бойових дій. Тому перед Медичною службою Збройних Сил України та Службою реабілітації Збройних Сил України поставлено актуальне завдання підготовки спеціальних реабілітаційних програм у санаторно-курортних установах і подальшого розвитку сучасної системи фізичної та медичної реабілітації військовослужбовців і цивільного населення. При цьому важливо враховувати світовий досвід країн НАТО, дотримання рекомендацій ВООЗ і розроблених глобальних клінічних рекомендацій. На думку автора, це абсолютно правильне

рішення в сучасних умовах, але насамперед слід враховувати, що важливим фактором розвитку цієї системи є визнання масштабів кількісних потреб військовослужбовців у реабілітаційній допомозі.

Так, за даними ООН, на сьогодні під час масштабної війни поранення різного ступеня тяжкості дістали 13 620 мирних жителів України. Щодо військових, то за 2017 рік і перше півріччя 2021 року бойові травми дістали 3 299 військовослужбовців, і, звісно, це число значно збільшилося у 2022-2023 роках. Серед бойових втрат здоров'я за типом травм переважають ушкодження опорно-рухового апарату. Примітно, що кількість бойових травм, які потребують комплексної реабілітаційної допомоги, у період з 2017 до 2023 року досягла 16,73% від загальної кількості бойових втрат здоров'я [20].

У статистичному аналізі клінічних випадків бойових травм, проведеному вченим І. Гайдою, проаналізовано загальну структуру бойових травм і зазначено, що травми нижніх і верхніх кінцівок у військовослужбовців становлять 88,2 %. Однак 63,3 % повернулися до військової служби після інтенсивного лікування та реабілітації. Крім того, 52,7 % поранених дістали ушкодження опорно-рухового апарату і 33,3 % - нервової системи. Тому всі поранені потребують комплексної фізичної, медичної, соціальної та психологічної реабілітації. Група американських військових лікарів проаналізувала основні принципи реабілітаційної допомоги після усунення пошкоджень нижніх кінцівок і дефектів м'яких тканин. Вони розробили спеціальну програму реабілітації військовослужбовців, зокрема учасників бойових дій. Основними аспектами фізичної реабілітації є раннє навантаження на пошкоджену кінцівку, проведення різних форм фізичної активності, психосоціальні втручання, постійна пасивна гімнастика суглобів і мультимодальне лікування болю з використанням інформаційних технологій [43].

Таким чином, реабілітаційні заходи на базі санаторіїв і пансіонатів можуть гарантувати довготривале оздоровлення постраждалих і хворих під наглядом висококваліфікованих спеціалістів і максимально використати фізичні та лікувальні елементи природних ресурсів курортів національного значення. Реабілітація на курорті не тільки позитивно впливає на фізичний стан пацієнта, а й включає в себе медичну та психологічну реабілітацію. Тому реабілітаційна допомога військовослужбовцям має надаватися насамперед у санаторно-курортних закладах, а також амбулаторно та стаціонарно. Особливим пріоритетом є створення спеціалізованих відділень ранньої реабілітації в різних санаторіях Збройних Сил України.

Слід зазначити, що створення індивідуальних програм оздоровлення та реабілітації цивільного населення та військовослужбовців, особливо тих, хто був направлений до зони бойових дій, є одним із найактуальніших завдань, що постали перед суспільством нині та поставатимуть у майбутньому. Така актуальність зумовлена тим, що практично всі учасники бойових дій після війни зазнають змін у фізичному та психічному здоров'ї та навіть можуть отримати посттравматичний стресовий розлад. Тому головною метою діяльності реабілітаційних санаторіїв і пансіонатів має стати повне відновлення втраченої працездатності та якнайшвидша реінтеграція пацієнтів у повноцінне соціальне життя. Адже відомо, що відновлення працездатності відбувається набагато швидше, якщо пацієнт отримує реабілітаційне лікування в спеціальному відділенні санаторію, ніж якщо він не проживає в санаторії, а отримує стаціонарне або амбулаторне лікування.

Як уже зазначалося, масштабна війна в Україні завдала значної шкоди нашій країні загалом та індустрії оздоровчого туризму зокрема. Проте сьогодні ЗМІ сповнені оптимістичних прогнозів про відновлення туристичної галузі після

перемоги. Це пов'язано з тим, що Україна володіє багатьма туристичними ресурсами, і світ виявляє до них неабиякий інтерес. Однак насамперед необхідно розуміти, що швидкість відновлення оздоровчого туризму багато в чому залежатиме від швидкості відновлення спеціальної інфраструктури та підвищення загального рівня життя в країні. Тому в плані відновлення туристичного сектора України необхідно спиратися на міжнародний досвід інших країн.

На думку автора, найперспективнішими напрямками повоєнного відновлення вітчизняної туристичної галузі є: удосконалення оздоровчого туризму; забезпечення ефективного співробітництва України з рештою світу задля взаємного розвитку рекреаційної діяльності; організація моніторингу найновітніших досягнень у сфері санаторно-курортного лікування; підтримка сектору оздоровчого туризму через формування й реалізацію міжнародних і національних програм, визначення нових шляхів і методів просування послуг. Передбачається, що подані рекомендації будуть використані в майбутньому для розроблення комплексної стратегії з розвитку туризму. Вони можуть бути використані при формуванні комплексної стратегії відновлення та розвитку туристичного сектора України.

Ефективне використання можливостей регіонального розвитку та національна політика у сфері туризму мають велике значення для відновлення курортної туристичної галузі України в повоєнний період. Поєднання цих інструментів у секторі туризму сприяло б економічному відновленню не тільки окремих регіонів рекреаційного туризму, а й країни в цілому. Така співпраця вплинула б на розбудову готелів та рекреаційних комплексів, необхідної транспортної інфраструктури і, звісно ж, на розвиток курортного продукту. Своєю чергою, це сприятиме розвитку регіону, збільшуючи зайнятість і податкові

надходження до бюджету країни. Основним завданням цієї стратегії є формування ефективної нормативно-правової бази, що забезпечує участь місцевого бізнесу і держави в розвитку внутрішнього туризму [11].

Для ефективного забезпечення процесу відновлення туристичної галузі України необхідно врахувати всі виклики, окреслені в проєкті Плану реконструкції України, насамперед забезпечити:

1. відновлення туристичної галузі України, тобто стимулювання інвесторів до відновлення інфраструктури охорони здоров'я, розбудову нової туристичної інфраструктури, необхідної для подорожей Україною, а також розроблення та реалізацію стратегії розвитку курортів на півдні України;

2. розвиток внутрішнього та в'їзного туризму, головним чином через: реалізацію стратегії маркетингу потенціалу внутрішнього медичного та оздоровчого туризму;

3. розроблення стратегії маркетингу туристичної обізнаності до 2032 року; участь у міжнародних форумах і виставках із медичного туризму;

4. розбудову мережі туристичних інформаційних центрів в Україні;

5. розбудову безпечного туристичного напрямку; просування України як безпечного туристичного напрямку на зовнішньому та внутрішньому ринках, організацію міжнародних і всеукраїнських конференцій та семінарів, а також проведення міжнародних та міжнародних туристичних виставок; проведення міжнародних та міжнародних конференцій;

6. інституційна підтримка розвитку туризму та його зацікавлених сторін, зокрема: затвердження Закону України "Про туризм" із врахуванням директив ЄС; підготовка до впровадження законопроєкту "Про національну туристичну організацію"; розробка та реалізація спеціальних програм відновлення для постраждалих від конфлікту в Україні; розробка системи фінансування

курортного туризму через різні механізми залучення інвестицій; створення ефективних національних туристичних організацій та їхніх місцевих філій.

Тому, незважаючи на труднощі повоєнного відновлення туризму, автор вважає, що туризм має стати важливою частиною стратегії відновлення економіки. А майбутня програма відновлення України, яку зараз розробляє уряд, має включати й оздоровчий туризм. Крім того, необхідно розробити стратегію повоєнного розвитку та розпочати переговори щодо залучення в Україну готельних мереж світового класу. Лише за умови завчасного планування та злагодженої роботи ми зможемо скористатися моментом, коли бойові дії завершаться й інтерес до України зросте, щоб залучити більше туристів.

Проте ми вже знаємо, які ключові можливості відкриваються перед вітчизняним туристичним сектором. Насамперед, це використання міжнародної інформаційної арени для висвітлення поточної ситуації та подальшого привернення уваги світової громадськості до туристично-рекреаційного потенціалу повоєнної України; орієнтація комунікаційної стратегії на міжнародний туристичний ринок; формування нового позитивного іміджу держави; розбудова громадського здоров'я; створення перспективних умов і механізмів для залучення інвестицій; розробка регіональних цифрових інструментів для збирання оперативної інформації; створення в Україні системи управління туристичним сектором. Маючи такі перспективні можливості, експерти вважають, що вже в перші кілька років після закінчення війни Україна увійде до п'ятірки найбільш відвідуваних країн світу.

Таким чином, аналіз переваг і перспектив вітчизняної індустрії здоров'я та відпочинку засвідчує, що, незважаючи на масштабну війну в Україні, індустрія здоров'я та відпочинку продовжує розвиватися і за багатьма критеріями навіть посідає виграшні позиції, порівняно з міжнародною індустрією здоров'я та

відпочинку. Варто зазначити, що, незважаючи на всі труднощі, Україна продовжує брати участь у міжнародних туристичних виставках і форумах, а на державному рівні постійно розробляються стратегії післявоєнного відновлення туристичної галузі.

Таким чином, розглянувши наявні проблеми та переваги медичного та оздоровчого туризму в країні, автор доходить висновку, що, незважаючи на безліч невирішених проблем, Україна має потенціал для залучення ще більшої кількості туристів. І цьому значною мірою сприяв би активніший розвиток лікувально-оздоровчого туризму на курортах країни, де є всі необхідні умови. Але для початку Україні необхідно відновити й побудувати нову повоєнну інфраструктуру та розширити наявні сервіси.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження сучасного стану та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні автор робить такі загальні висновки.

1. Дослідження показало, що існує певний концептуальний підхід у визначенні змісту та складових терміну "лікувально-оздоровчий туризм". Одні науковці ототожнюють це поняття з медичним туризмом, санаторно-курортним туризмом та спа-туризмом. Другі вважають його частиною іншого виду туризму, треті - поєднанням кількох споріднених видів туристичної діяльності. Деякі автори зосереджуються на виявленні новітніх видів лікувально-оздоровчої діяльності, а саме спа-туризму та велнес-туризму.

2. Оздоровчий туризм сьогодні посідає важливе місце в соціально-економічній сфері життя людей, що зарекомендувало себе як значущий чинник динамічного розвитку національного та міжнародного туристського ринку. Цей вид туризму по-різному трактують вітчизняні та зарубіжні вчені, причому вітчизняні вчені трактують лікувально-оздоровчий туризм у термінах наявних санаторно-курортних систем, а в західній науковій літературі використовують поняття "медичний туризм", "оздоровчий туризм", "велнес і СПА-туризм". Проте суть лікувально-оздоровчого туризму полягає в ефективному поєднанні культурно-пізнавальної діяльності з оздоровчою користю. Варто зазначити, що існує широка типологія цього виду туризму, що має безліч відмінних рис, які відрізняють його від інших видів туризму.

3. У роботі показано, що процес становлення та розвитку оздоровчого туризму в Україні глибоко вкоренився паралельно з Європою, пройшовши чотири етапи розвитку. Сьогодні діяльність оздоровчого бізнесу в Україні регулюється низкою законів і нормативних актів, але єдиного державного органу, який би повністю контролював ринок оздоровчих послуг, досі немає. У процесі

дослідження було порівняно національну нормативно-правову базу з європейською та визначено, що в Європі вона є набагато більш розвиненою. На відміну від Європи, в Україні лише деякі привілейовані групи населення мають доступ до безоплатного медичного обслуговування, а національна система страхування не регулюється, тому лікування на основі медичного страхування не має попиту. Варто зазначити, що загалом ринок медичних послуг вважається одним із найрозвиненіших туристичних ринків в Україні, а також пріоритетним сектором туристичної галузі, який найбільше потребує належної державної координації та підтримки.

4. Україна зарекомендувала себе як одна з провідних країн Європи за кількістю природних лікувальних ресурсів, що становлять великий інтерес для українських громадян та іноземних туристів. Природні рекреаційні ресурси України дуже різноманітні - кліматичні, бальнеологічні (понад 1 000 мінеральних джерел) і пероїдні (близько 100 родовищ лікувальних грязей), що добре поєднуються й активно використовуються для підтримання та зміцнення здоров'я людини. Аналіз туристичних регіонів показує, що тільки в чотирьох карпатських областях налічується 208 санаторіїв.

5. Наявність розвиненої системи об'єктів рекреаційного туризму та висока активність населення щодо споживання санаторно-курортних, медичних і рекреаційних послуг є важливими ресурсами для соціально-економічного розвитку країни та високої якості життя на території, для формування, підтримання та розвитку людського потенціалу. Це є важливою умовою. На початку своєї незалежності Україна мала потужний ресурсний, інституційний, організаційний та людський потенціал у цій сфері, але, на жаль, значна його частина була втрачена, особливо в частині якості медичного обслуговування, реабілітації та інших супутніх послуг, рекреаційних центрів та зміцнення

здоров'я населення, зокрема дітей. Такий стан справ був спричинений важкими економічними кризами в різний час і війною, що триває з 2014 року.

Однак відповідний природний, кліматичний, антропогенний, соціальний, історичний, матеріальний, технологічний, інтелектуальний та кадровий потенціал все ще наявний. Їх відновленню та ефективному використанню може сприяти, по-перше, активна державна політика, спрямована на збереження, відбудову та, головне, інноваційно-технологічну модернізацію санаторно-курортних закладів, а по-друге, розширення та збільшення масштабів рекреаційного туризму, особливо в приморських районах.

6. У санаторно-курортному секторі було виявлено, що пріоритетним напрямом є підвищення конкурентоспроможності туристського продукту країни на внутрішньому та зовнішньому ринках. Тому також важливо збільшити частку в'їзного туризму та покращити внутрішні потоки, забезпечивши тим самим диверсифікований розвиток туристичних центрів і курортів. Для того щоб краще зрозуміти роботу курортів і оздоровниць України, автор підготував порівняльну характеристику найдорожчих і найдешевших санаторіїв на вищезазначених курортах. Дослідження показало, що, незважаючи на різну цінову політику і рівень сервісу, більшість послуг, які там надають, схожі і включають базову лікувально-діагностичну інфраструктуру. Останні події призвели до значного зниження кількості туристів: тільки 2022 року падіння ринку внутрішнього туризму становитиме близько 50 %, а виїзного - 80 %, при цьому динаміка в'їзного туризму практично не простежується. Так, на курортах середня заповнюваність баз відпочинку становить: готелі - 60 %, бази відпочинку - 25 %, з яких 42 % займають вимушені переселенці. Проте, за прогнозами експертів, за сприятливих політичних та економічних умов кількість туристів може збільшитися з 500 000 до 10 мільйонів 2024 року. Варто зазначити, що, незважаючи на великі втрати в туризмі, спричинені війною, сума туристичних

податків в Україні 2022 року зросла на 29 % порівняно з минулим роком і становила 89,042 млн гривень. Таким чином, аналіз туристичного потенціалу українських курортів показує, що, незважаючи на значне зниження кількості туристів, незважаючи на складні часи, курорти продовжують працювати та генерувати значні фінансові надходження до державного бюджету.

7. Санаторно-курортна галузь України має низку проблем, які перешкоджають ефективному розвитку внутрішнього оздоровчого туризму. Основними з них є: негативний імідж українських санаторіїв серед іноземних туристів, відсутність ефективних маркетингових акцій, недостатній розвиток санаторної інфраструктури та її значне скорочення, відсутність інвестицій у розвиток санаторної інфраструктури, нестача кваліфікованих кадрів, нормативно-правові недоліки в санаторній діяльності, загальнополітична ситуація тощо. Найгострішою з цих проблем є значне скорочення державного бюджету та зниження ефективності управління зонами відпочинку, що негативно позначилося на конкурентоспроможності зон відпочинку. Тому для поліпшення оздоровчого туризму в країні необхідно розвивати конкурентоспроможні рекреаційні продукти та супутні послуги, робити наголос на рекламу та маркетинг оздоровчих послуг на цільових ринках, покращувати кадрове забезпечення санаторно-курортних закладів, розвивати оздоровчий туризм для створення економічних стимулів і формування основи для професійного зростання відповідно до передового світового та національного досвіду, важливим є комплексний підхід.

8. Сьогодні лікувально-оздоровчий туризм стрімко розвивається і є однією з найперспективніших і найпривабливіших галузей в Україні, що має великий потенціал для розвитку як усередині країни, так і за кордоном. Наша країна вже має високу репутацію постачальника оздоровчих послуг на міжнародному туристичному ринку, багато в чому завдяки низькій вартості послуг, високому

рівню медичного обслуговування, розвиненій інфраструктурі та використанню сучасних технологій, а також зручності поєднання оздоровлення з культурно-пізнавальним відпочинком. Виходячи з досвіду країн Центральної Європи, перспективними напрямками розвитку внутрішнього оздоровчого туризму є. Залучення інвестицій на цей ринок, будівництво нових і повна реконструкція старих об'єктів, удосконалення системи медичного страхування, стимулювання збуту оздоровчої продукції та формування курортних брендів. Реалізувавши ці напрями, Україна отримає достатній потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму і створить міцні передумови для його майбутнього перетворення на соціально-економічний чинник розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александрович Н. О., Скіндер Н. В., Огурцова О. П., Торянік І. П., Тетеріна Т. А. Розвиток спортивно-рекреаційного туризму в Україні. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2019. № 5 (58). С. 10–14.
2. Баєв В. В. Сучасні тенденції розвитку медичного туризму в Україні. *Агросвіт*. 2015. № 7. С. 35–38.
3. Баєв В. В. Економічні передумови розвитку медичного туризму в Україні. *Наукові праці МАУП*. 2014. № 43 (4). С. 163–167.
4. Биркович В.І. Удосконалення державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні / Стратегічні пріоритети. 2007. №4(5). С. 157–163.
5. Брич В., Галиш Н. Сталий розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. Економічний аналіз. 2020 . Том 30. № 4. С. 23-30
6. Божко Л. Д. Нові напрями в туризмі як культурні наслідки глобалізації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2015. № 4. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2015_4_3
7. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
8. Всесвітня туристична організація UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/>
9. Галасюк, С. (2023). КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ». *Економіка та суспільство*, (47). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-8>
10. Галасюк С. С., Галасюк К. А. Проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Економічні науки*. 2013. № 5. С. 16 - 21.
11. Гладкий О. В., Килівник В. С., Рудий Ю. Й., І. В. Руда, Марчук О. В. Особливості розвитку медичного туризму в західних регіонах України. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини*. 2022. № 11. С. 90–95.

12. Гунченко О. О. Географія медичного туризму в країнах Європи. *Географія та туризм*. 2014. Вип. 30. С. 110–121.
13. Гуткевич С. О. Привабливість Українських Карпат: сільський зелений туризм : монографія. Київ : НУХТ, 2016. 293 с.
14. Екоакадемія. [URL:http://ecoacademy.org.ua/](http://ecoacademy.org.ua/)
15. Діденко К. Д., Жученко В. Г. Медичний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 16. Ч. 4. С. 101–105.
16. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Дмитрук О.Ю., Щур Ю.В. Екологічний туризм як дидактична основа раціонального природокористування та геоекологічної освіти // *Регіональні екологічні проблеми: 29 наук. праць*. - К., 2022. – С. 63 – 97.
18. Домбровська С. М. Державне регулювання туристичної галузі України : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2016. 196 с.
19. Домбровська С.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Рибальченко Н.П. Туризм і право на нього в контексті гарантування безпеки: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2022. 272 с.
20. Іванченко Н. М. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного туризму. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4112>.
21. Іщенко Т. І., Шидловська О. Б., Стоян І. М. Перспективи розвитку wellness-індустрії в готельному господарстві України. *Географія та туризм*. 2013. № 26. С. 87–93.
22. Згурський Ю.Д., Розметова О.Г. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Запорізькій області / *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 12-1. С. 62–66.
23. Кифяк В. Ф. Розвиток медичного туризму в регіонах України. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1. С. 30–33.

24. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 334 с.
25. Коваленко Н. О. Аналіз ринку санаторно-курортних послуг України. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Т. 7. Вип. 4. С. 21–27.
26. Козоріз Ю.М. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні стан та перспективи. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/11644/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%20%D0%AE.%D0%9C..pdf>.
27. Курорти та санаторії України: науково-практичний довідник / За ред. К. Д. Бабова, В. В. Єжова, О. М. Торохтіна. К.: Фолігрант, 2009. 432 с.
28. Курорти України державного та місцевого значення / За ред. К. Д. Бабова, О. М. Нікіпелової. Одеса: ПАЛЬМІРА, 2010. 220 с.
29. Лупак Р. Л. Оцінювання формування конкурентних переваг туристичних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 3. С. 189–194.
30. Матвієнко А. Шляхи вдосконалення законодавства України про туризм. *Юридична Україна*. 2014. № 3. С. 21–25.
31. Мельник Л. В., Батиченко С. П. Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіонах України. *Часопис картографії*. 2018. № 19. С. 41–47.
32. Мельниченко О. А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2017. 153 с.
33. Михайліченко Г. І. Розвиток туристичного продукту лікувально-оздоровчого та медичного туризму України. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. С. 3–10.
34. Молодецький А. Е., Остра В. А. Лікувально-оздоровчий туризм в українських Карпатах і Причорномор'ї: сучасний стан і тенденції. *Вісник ОНУ. Серія: Географічні і геологічні науки*. 2020. Т. 25. № 1 (36). С. 126–140.

35. Морозова О. С., Морозов О. В., Волочнюк Є. Г. Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності в умовах змін клімату в південному регіоні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 28. Ч. 2. С. 42–48.
36. Мочульська О. М., Шульгай А. Г., Ошлянська О. А., Бондарчук В. І., Завіднюк Ю. В., Черноמידз І. Б., Добровольська Л. І., Сверстюк А. С. Сучасні тенденції, детермінанти та перспективи розвитку медичного та лікувально-оздоровчого spa- та wellness-туризму в світі. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2019. № 3 (81). С. 56–61.
37. Основи курортології: Посібник для студентів та лікарів / За ред. М. В. Лободи, Е. О. Колесника. К.: Видавець Купріянова О.О., 2003. 512 с.
38. Охота В.І. Інвестиційно-інноваційний потенціал санаторно-курортного туризму на Тернопільщині / *Інноваційна економіка*. 2016. № 3-4. С.84–88.
39. Охріменко А. Г. Досвід європейських країн фінансування туризму. *Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини*. 2014. № 34. С. 160–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2014_34_20.
40. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/>.
41. Парфіненко А. Ю., Волкова І. І., Щербина В. І. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами Центральної Європи). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Казаріна. Серія: Міжнародні відносини, Економіка, Країнознавство*. 2018. № 7. С. 130–135.
42. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya/>
43. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р. № 2026-14 з поточною редакцією від 8.12.2017 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.

44. Регіональний туристичний продукт: проектний підхід до забезпечення конкурентоспроможності / За заг. ред. М. М. Іжі, К. Д. Бабова, Т. М. Безверхнюк. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2016. 626 с.
45. Романова А. А. Аналіз становлення і розвитку медичного туризму в Україні у контексті світового економічного простору. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1 (9). С. 62–68.
46. Романова А. А. Види туризму та їх класифікація у контексті сучасних тенденцій розвитку туризму. *Економіка і регіон*. 2017. № 4 (65). С. 13–19.
47. Рутинський М., Петранівський В. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. № 29. Ч. 1. С. 179–189.
48. Савоста О. Удосконалення державного регулювання сфери використання та охорони приморських курортів України / Державне управління та місцеве самоврядування. 2010. Вип. 1(4). С. 1–6.
49. Ткаченко Т., Гладкий О., Жученко В. Рекреаційний туризм: диверсифікація продуктового портфеля. *Scientia Fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2021. № 138 (4). С. 81–90.
50. Устименко Л., Булгакова Н. Розвиток wellness-туризму та його вплив на трансформацію туристичної індустрії України. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм. Сталый розвиток та актуальні проблеми*. 2019. № 2 (1). С. 49–59.
51. Холявка В. З., Лешко Х. С., Мочульська О. М., Кухтій А. О. Сучасні аспекти, фактори впливу і перспективи розвитку медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2019. № 1 (79). С. 25–33.

52. Шаповалова О. О., Сапа Ю. А. Сучасні тенденції розвитку «spa» і «wellness» туризму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2013. № 1042. С. 154–158.
53. Шаблій О. Суспільна географія: у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 814 с.
54. Шека О. Глобальні тренди та інноваційні підходи до організації лікувально-оздоровчого туризму на курортах. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 3 (79). С. 85–91.
55. ШПАК Л. О. Аналіз зовнішнього середовища та структури туристично-рекреаційного комплексу України. *Інвестиції: практика та досвід. Економічні науки*. 2015. № 24. С. 21–25.
56. Kiss Katalin (2013) Analysis Of Demand For Wellness And Medical Tourism In Hungary. APSTRACT: Applied Studies in Agribusiness and Commerce, AGRIMBA. Vol. 6 (5). P. 1–6.
57. The Global Competitiveness Report 2016-2017 / World Economic Forum. – Geneva, Switzerland 2016. 383 p.